رۆشنبیری کورد لە ناو دوکەڵ و ئاگردا.. ئیدریس مستەفا

نوسینێک لەسەر رۆمانی "کچانی دوکەڵ و ئاگر"ی ئاقا هۆما

"زمان و شیوازی نوسین و ئاستی وێژەیی ئەو شتانەن کە ئارایشتی رۆمان دەکەن، بەڵام ئەو تێگەیشتن و چەمک و دەستەواژانەی لە سەر گرفت و کێشە و رووداوەکان دەردەبڕن کرۆکی رۆمان پێکدەهێنن."

ساڵی ٢٠٢٠، کاتێک رۆمانی "کچانی دوکەڵ و ئاگر"ی ئاقا هۆما بڵاوبۆیەوە یەکسەر کڕیم و وەک هەر کوردێکی تر خۆشحاڵ بووم کە کچە کوردێک بە زمانی ئینگلیزی رۆمانێکی لەسەر کورد نووسیوە. دوای ئەوەی خوێندمەوە هەندێ تێبینی و رەخنەم لە لا دروست بوون. هەر ئەو دەم ویستم شتێکی لەسەر بنوسم بەڵام وازم لێهێنا و گوتم با پەلەی لێنەکەم و بە کاوەخۆ جارێکی تر دەیخوێنمەوە. دیارە لێرەدا بە هیچ شیوەیەک مەبەستم شکاندنی نوسەر یاخود رۆمانەکەی نیە بەڵکو وەک خوێنەرێک ئەوەی بەرچاوم کەوتووە و جیگەی رەخنەمە ئەوەم نوسیوە و بەس. ئەم رۆمانە دوای ماوەیەک وەرگێڕدرایە سەر زمانی کوردی و لە نێو خوێنەران و چاپەمەنی کوردیدا پێشوازیەکی بێ ئەندازەیی لێکرا کە تا ئیستاش ستایش کردنی بەردەوامە لە لایەن میدیا و نوسەرانی فەیسبوک و هەندێ کەسانی سیاسی و چەند قەڵەم بەدەستێکی ترەوە. هەر ئەو پێشوازی و ستایشە بێ وێنەیە وەهای لێکردم کە دەبێ جارێکی دیکە بیخوێنمەوە بەڵام ئەمجارە دەبێ بە کوردی کردنەکەی بخوێنمەوە ئینجا بە تەواوی قسەی خۆمی لەسەر بکەم. لێرەدا دەمەوێ زۆر سوپاسی کاک شەفیقی حاجی خدر وەرگێڕی کوردی رۆمانەکە بکەم کە توانیتی بە زوویی بیگێڕنێتە دەستم چونکە بەهۆی دووریەوە زەحمەت بوو لەو ماوەیەدا بە دەست من بگات کە دەمویست.

پێشبار: دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە رۆمانەکە چونکە لەسەر رووداوێکی سیاسی و بابەگەلێکی سیاسی ترە بۆیە نوسینەکەی منیش زۆرتر سیاسی-ئەدەبیە وەک لەوەی بە تەنها ئەدەبی بێ و بەس. میدیا و چاپەمەنی و بەشێکی لە خوێنەران و رۆشنبیران پێشوازیەکی لەم رۆمانە کرد و ستایشێکی بێ وێنەیان پیاهەڵدا بەو رادەیەی کە بە شاکار و سەفیری ئەدەبی کوردی ناوبرا لە دەرەوەی وڵات. ئەمە بەخۆی بەڵگەی نەبوونی هزرێکی رەخنەگرانەیە لە نیوەندی رۆشنبیری کوردیدا چونکە کاتێک بە وردی ئەو رۆمانە دەخوێنیتەوە تێدەگەی بیری نوسەری

ئەو کتێبە قوڵ نیە و رووکەشیانە لەسەر چەندان بابەتی سیاسی و رۆژگاری رابردوو و ئیستە دەدوێ. تەنانەت کاتێک ناونیشانی رۆمانەکە و بەرگەکەی دەبینی و بە تەواوی لە خوێندنەوەی دەبیتەوە ئەو پرسیارەت لە لا دروست دەبێ ئایا ئەم رۆمانە شایەنی ئەو هەموو پیاهەڵدان و پێشوازیە بوو؟ بۆ من و بۆ زۆریک و بگرە بۆ ئەوانەشی کە ستایشیان کردووە ئەو پرسیارە دەبێ بکرێ ئایا ئەو رۆمانە گەر بە زمانی ئینگلیزی نەنوسرایە و نوسەرەکەی ژن نەبوایە ئایا ئەو بایەخەی پی دەدرا؟ هزری رەخنەگرانە نابێ گوێ بە جەندەری نوسەر یاخود لە ژیر ناوی فیمینیزم و دەرکەوتنی خامەی ژنانی نووسەر لە نیو ئەدەبیاتی کوردیدا ئەو خەوش و تێگەیشتنە رووکەشیانە نەبینێت کە لەو رۆمانەدا هەیە. مەسەلەی فیمینیزم لەوەدا نیە ژن نوسەر بێ بەڵکو لە بەرهەمەکەدایە، ئاخۆ ئەو بەرهەمە چەند و چۆن لە ژن و مەسەلەی ژن دەدوانێ جا نوسەر مێ بێ یان نێر، هەر ئەمەش کرۆکی فیمینیزمە. بابەتەکەی نەوی ئەو رۆمانە رەنگ بێ بۆ خوێنەری رۆژئاوایی شتێکی نوێ بێت بەڵام بۆ خوێنەری کورد ئەوەندە هەناو سووتێن نیە نەک لەبەر ئەوەی رووداوەکانی ناوی گرنگ نین بەڵکو هەر یەک لە ئێمەی کورد یان لە ناو بابەتی ناخهەژێنتردا بووینە یاخود لە بەرچاومان روویداوە یان بەلایەنی کەمەوە بیستومانەوە و دەستوپەنجەمان لەگەڵدا نەرمکردووە. لە لایەکی ترەوە، ئەو رۆمانە رێچووە لە هەندێ بابەتدا کە تەواوی بەرهەمەکە دەخاتە ژێر مەنگەنەی رەخنەگەلێکەوە کە ئەستەمە ئەو رۆمانە شایەنی ئەو لایەق پیدانە بێت.

“نەوەی میللەتانی سەرکوتکراو مۆراڵیان خراپ دەبێت.” ئیبن خەلدون

ئێمەی کورد لە لایەنێکی زۆریدا دەکەوینە بەر ئەو تئیۆریە گرنگەی ئیبن خەلدونەوە. ئەو تیۆریانە دروستن کە یاخی بوون و راپەڕین و شۆڕش بە یەکێک لە تایبەتمەندتیەکانی میللەتی ژێر دەست دادەنێن، بەڵام کاتێک ئەو یاخی بوون و شۆڕشە نەیانگەیەنێت بە ئاسۆی خۆی بەهەر هۆیەکەوە بێت ئەوا ئەو میللەتە هەر بە ژێر دەستەیی دەمێنێتەوە. لەو پرۆسە دوودرێژە ژێردەستەییەدا ئیرادەی یەکەی ئەوتۆی سەربەخۆی خۆی نامێنێ و بواری هەر داهێنانێکی خودی خۆی لە دەست دەدا و بۆ ئەوەی بگات بە ئاستێک بەوانی تر دەبێ وەک ئەوان بکات و چاوی لەو رێگایانە بێت ئەوان ئاویان پێدا رشتووە. پێی وایە میللەتی سەردەست لە خۆیان لە پێشترن گەر بیەوێ بە لای هەر داهێنان و عەقڵ و کارێکی بەرهەمهێنانەدا بەتایبەت فەرهەنگی و ئەدەبیدا بچێ ئەوا زۆرتر لاسایی میللەتی سەردەست دەکاتەوە.
دیارە ئەمە بەو مانایە نیە کە نەوەی میللەتی ژێر دەست ئەوە

چارەنوسەکەیەتی و ئیدی ئەوە حەتمیە، نا، بەڵکو داهێنان هەولدان و ماندووبوون و شەیدایی دەوێ و بەشێکی زۆر لە نەوە بن دەستەکان دەیانەوێ بگەن بە پلەیەک لە ناوبانگ دەرکردن وەک ئەوانی سەردەست و لەم راستایەشەوە لاسایی کردنەوە بەڵام بە چەندان شێوازی فێڵاوی و زۆرزانیانە جێگەی کاری داهێنانی خودی یان خەماڵیانە دەگرێتەوە و ئەوەی لەو نەوەدا چانس بەم دەرکەوتوانە دەدات خوێنەری ئاست نزم و کەم ئەزمون و نارۆشنبیری میللەتە بن دەستەکەیە کە ئەوانیش وەک تینویەک بە قومەک ئاو حەز دەکەن نوسەرەکانیان ناوبانگ دەربکا و بەرهەمەکانیان وەربگێدرێتە سەر زمانانی تر و بە هەر نرخێک بێت دەستی پیوە دەگرن لەگەڵ ئەوەی هەندێکیان بشزانن ئەوانە زۆرتر نوسەری کۆپی و نەقڵن وەک لە داهێنان.
کاتێک فارس و تورک و عەرەب لە ژیر کاریگەری فەرهەنگ و کەلتوری رۆژئاوادابن ئاخۆ کورد دەبێ لە ج دۆخێکی لاسایی کردنەوەدا بیت.
لەم سەنگەیەوە هەم نوسەر و هەم نەوەندەکەش مۆراڵیان تێکدەچێ و لاسایی کردنەوەی ئەوانی دی بە گرنگ و گەورە دەزانن. دیارە لێرەدا باس لە کاریگەری ناکەم چونکە کاریگەری داهینانەکان بەرهەم دەهێنێ؛ بەلکو باس لە لاسایی کردنەوە دەکەم ئەویش وەک وشەیەک و مانایەکی ئاسایی نا بەڵکو وەک چەمکێک کە داهێنان دەگۆڕدرێ بە نەقڵ، مۆراڵ و شتەکانی ئەوانی دی بە بەرز و گرنگ و خۆتیش بە نزم و کەم بایەخ تەماشا بکەی. لێرەدا داهێنان لە بواری ئەدەبیدا کەمتر بوونی دەبێ و کۆپی و نەقڵکردن دەبێتە خووی ئەدەبی. زۆربەی بەشەکانی ئەم نوسینەم لەبەر رەنگدانەوەی ئەم تئیۆرییەی ئیبن خەلدونە.

پەنابردن بە ستایشی نوسەرانی دی

لە پشتی بەرگی رۆمانەکەی ئاقا هومادا هەندێ کەسانی دیاری دنیای ئەکادیمی و سیاسی کوردی و فارسی و ئینگلیزی ستایشی بەرهەمەکەیان کردووە. نوسینی کورتە پەرەگرافێک یاخود چەند دێڕێک لە لایەن کەسانێکی دیارەوە لەسەر بەرگی دواوی کتێبێک یاخود لە لاپەڕەکانی ئەوەڵی کتێبێک تارادەیەک باوە لە نەوەندە سیاسی و رۆشنبیریەکاندا بەڵام لەسەر رۆمان کەمتر ئەو عادەتە هەیە بەتایبەتی رۆمانێک کە بە شاکار ناوببرێ زۆر پێویستی بەوانی تر نیە لە بەرگەکەی شتی لەسەر بنوسن. مەبەستەکەش سێ هۆکارە: یەکێکیان بە نرخی بەرهەمەکە؛ دووەمیان تێگەیشتنی تیژپێیانە بە ئەو کتێبە و زۆر جاران بەهۆی شتێکی ئاوهاوە خوێنەر بڕیار لەسەر کڕینی کتێبەکە دەدات؛ لێرەوە ئێمە دەچین بە هۆکاری سێهەم کە مەبەست لە نوسینی کەسێکی ناودار لەسەر بەرگی کتیبەکە فرۆشیاری زیاتری بە دوادا دێت. ئەم

ئەخلاقیاتە زیاتر لە خاوەن چاپەمەنی و کتێبفرۆشە جیهانییەکانەوە بڕەوی پێدراوە بەڵام لە نێو کۆمەڵگەیەکی وەک ئێمەدا تەنها مەبەست لەی خۆدەرخستن و خۆهەڵکێشانە. پەنابردن بۆ ئەوەی نوسەرانی ناودار یاخود ناوی دونیای سیاست بهێنی و شایەدی لەسەر باشی ڕۆمانەکەی بدەن بەوەی دوو سێ دێڕیکت بۆ بنوسن، بە ڕواڵەت دیارە شتێکی گرنگ بێت بەڵام لە ناوەڕۆکدا مانایەکی پێچەوانەی تری دەبێ. متمانە بەخشین بە ڕۆمانەکەت لە ڕێگەی کەسانی دیکەوە بەڵکو قورساییەک ببەخشە بە کتێبەکە و خوێنەرانیش پێی سەرسام بن جۆرێکە لە گرفتی مەرایی نوسین. تەکلیفکردن لە کەسانی ناودار بەوەی شتێک لەسەر دوا پەڕەی بەرگی کتێبەکەت بنوسن و ئینجا بڵاوبکرێتەوە ئەوە هەمان ئەو زەلیلییە کە ئیبن خەلدون دەیڵێ و من ئیقتیباسی ئەوەی لێدەکەم کە نەوەی بندەست ئەوەندەی بە دوای ناودەرکردنەوەیە ئەوەندە بە دوای داهێنانەوە یاخود بەرهەمێکی دانسقەوە نییە. ئەگەرنا ، کتێبی باش خۆی باڵ دەگرێ و پیویستی بە دەستەکانی تر نییە بچنە ژێر باڵی بۆ فڕین. تەنها ئەو بەرهەمانە بە دوای هەڵکێشان و ستایشەوەن کە گومانی داهێنانی لێدەکرێت وەک ئەوەی لەم پەڕەگرافەی دادە ئاماژەی پێ دەدەم.

کچانی دوکەڵ و ئاگر یان کچانی دوکەڵ و ئەسکوپروسک

ساڵی ٢٠١١ ژنە نوسەری ئەمریکی، لەینی تایلەر، ڕۆمانێکی نوسی بە ناوی "کچی دوکەڵ و ئەسکوپروسک." "کچانی دوکەڵ و ئیسکوپروسک ڕۆمانێکی سێینەیە کە بەرگی دووەمی ساڵی ٢٠١٢ و بەرگی سێیەمی ساڵی ٢٠١٤ بڵاوبۆیەوە. بەیاربوو بکرێ بە فیلم بەڵام تاکو ئێستا ئەو پرۆژەیە هەر وا ماوەتەوە. بەهەرحاڵ، ڕۆمانی خانمە ئەمریکیە: وەکو شوێن ئەو ڕۆمانە لە هەمان وڵات و کیشوەر بڵاوبۆتەوە کە ئاڤا هەمای لەدەژی؛ بە هەمان زمان کە ئینگلیزیە نوسراوە؛ و لە هەمان ئەو ساڵەدا هاتەتە پێخش کردن کە ئاڤا هەما دەست دەکات بە نوسینی ڕۆمانەکەی چونکە وەک خۆی لە جاوپێکەوتنێکی دەنگی ئەمریکادا دەڵێ دە ساڵ بەو ڕۆمانەوە خەریک بووە هەرچەندە ڕۆژئاڤا کە ڕوحی ڕومانەکە و تایتڵ و وێنەی بەرگەکەی و پاڵەوانی سەرەکییەکانی بەو هەوایە دەژین کە لە دەلاقەی ئەویوە دیت، ئەو کاتە بوونی نەبووە کە ئاڤا هەما دەستی بە نوسینی ڕۆمانەکەی کردووە. خوێندەوەی ئەو ڕۆمانەی خاتوو لەینی تایلەر لە لایەن حاڤا هەماوە شتێکی حاشا هەڵنەگرە چونکە هەمان دونیای ئەدەبی و ڕۆمانە و لە هەمووشی گرنگتر ژنە نوسەرێکە کە ئاڤا هەما باش ئاگای لە نوسەرە ژنەکانی ئەمریکا و کەنەدا هەیە. من خوێنەرێک و چاودێرێکی ئاسایی دونیای چیرۆک و ئەدەبم کە دەزانم ڕۆمانێکی ئاوها بەو شێوەیە هەیە، تە

بەڵێی ئاقا هەما کە خۆی لە نیوەندەکەدایە، وەک کورد دەڵێن خۆی لە ناو ئاشەکەدایە، ئاگای لەو ڕۆمانە و ساڵەکەی و ناوەکەی و سکێچیەکانی ناوەوەی نەبێت؟

ڕۆمانی کچانی دوکەڵ و ئێسکوپروسک سەر بە ژانرێکی ئەدەبی فانتازیایە کە ڕووداوەکانی لەسەر خەیاڵ بونیاد نراوە و کاراکتەرەکانیشی خەیاڵین و زۆرتر لە چیرۆک و ئەفسانەی خەیاڵی یاخود خەیاڵی زانستی ئەستە دەچن. سەرباری جیاوازی ژانرە ئەدەبییەکە کەچی سکێچیە سەرەکییەکان و تایتڵ و تەنانەت ناوی کاراکتەریش ڕەنگی داوەتەوە لە ڕۆمانەکەی ئاقا هەمادا. ڕووداوەکانی ناو ڕۆمانە ئەمریکییەکە بریتین لە هەمان کێشمەکێش و شەڕ و ململانێیانەی کە لە ڕۆمانەکەی ئاقا هەمادا دەچنە پێشەوە بەڵام مرۆق لە لایەک و بونەوەری جانەوەر ئاسا و فریشتە لە لایەکی تر. کاراکتەرەکان لە یەک دەوروبەری تەمەندا دەسوڕێنەوە. یەکێک لە پاڵەوانەکانی ڕۆمانی "کچی دوکەڵ و ئێسکوپروسک" ناوی کارۆیە و حەقدە ساڵە و خوێندکارە لە بواری هونەردا و خولیای هونەریی هەیە بەڵام دەکەوێتە نیو گێژاوی شەڕ و هەراوە. بە هەمان شێوە لە ڕۆمانەکەی ئاقا هەمادا خولیای پاڵەوان بواری هونەرییە ، و یەکێک لە پاڵەوانە سەرەکییەکانیش ناوی کارۆیە. هەڵوەستەکە لێرەدایە: ناونیشان هەمان ناونیشان، ڕووداوەکان لەیەکچوون، خولیا کان هەمان خولیان و بگرە ناوی پاڵەوانیش یەکە و ڕۆمانی کچانی دوکەڵ و ئێسکوپروسک دە ساڵ پێش ئێستا نوسراوە و ڕۆمانی کچانی دوکەڵ و ئاگریش وەک نوسەر خۆی دەڵێ دە ساڵی پێچووە تاکو نوسینەکەی تەواو بووە واتە ئاقا هەما لەو ساڵەوە دەستی بە نوسینی (کچانی دوکەڵ و ئاگر) کردووە کە ڕۆمانەکەی لەینی تایلەر(کچانی دوکەڵ و ئێسکوپروسک)ی تێدا نوسراوە، زمان هەمان زمانی ئینگلیزی و وڵات هەمان وڵات. پرسیار ئەمەیە: ئایا ئەمە گەر نەقڵ و کۆپی کردنی بەرهەمی کەسێکی تر نەبێ ئەی چییە؟ خۆزگە بمتوانیابەیە بوارێک یاخود چوارچێوەیەک بدۆزمەوە بە بەراوردکارییەک و تا لەوەوە بە تئۆری ئەدەبی بەراوردکاری شتیکی لەسەر بڵێین بەڵام نەوەی میلڵەتی سەرکوتکراو هەرچەندە ئەو نەوەیە لە دەرەوە بژی هێندەی بە دوای لاسایی کردنەوە و هەڵگرتنەوەی شتی ئەوانی دی دایە ئەوەندە بە دوای داهێنانی خۆیەوە نییە. دیارە ئەم نەخۆشییە زۆرێک لە ڕۆمانوسەکانی ئەمەی گرتەتەوە و لێرەدا نامەوێ ناویان بهێنم ، بەڵام نەوەی نوێ چ لە کوردستان و چ لە دەرەوە بە تایبەتر ئەوانەی لە جیهانێکی ئازادی دوور لە ژیان و چەمکی بندەستی و سەردەستی لە دایک دەبن یاخود گەورە دەبن دەبێ ئاسان لەوە تێبگەن کە هەوەدان و شەیدا بوون

بە نوسینی داهێنەرانە و کەسێتییەکی ئەدەبی تەنها رێگەیە بە لە دایک بوونی بەرهەمی راستەقینەی خۆیان و شکاندنی ئەو کەمەربەندیە تئیۆرییەی ئیبن خەلدون.

تێکشکانی دیالێکتیک لە ناوهێنانی رۆمانەکەدا

هەور دروست دەبێ، گرمە و هەورە تریشقە پەیدا دەبێ ئینجا باران دەبارێ. ئەم پلە یەک لە دوای یەکانە دیالێکتیکی سروشتیانەی پرۆسەی چۆنێتی باران بارینە بۆیە گەر کەسێک بیەوێ بێی باران پێش هەورە گرمە دێت ئەوا پێچەوانەی یاسا زانستی فیزیکی سروشت قسەدەکات کە بێ شک ئەمە هەڵەیەکی گەورەیە. کاتێک خانمە ئەمریکیەکە ناوی رۆمانەکەی خۆی دەنێ کچانی دوکەڵ و ئیسکوپروسک لەو یاسا دیالێکتیکیە تێدەگات کە دوکەڵ دووەم هەنگاوی دوای ئاگرە و ئیسکوپروسکیش سێیەم هەنگاوی ئەو یاسا فیزیکیەیە. واتە ئاگر دەکەوێتەوە و دواتر دوکەڵی لێ پەیدا دەبێ و ئیسکوپروسکەیش ئەنجامی ئاگرودوکەڵەکەن. بەڵام، ئاقا هەما چونکە تایتڵی رۆمانەکەی هەڵگرتەوە و ویستویەتی جەمالیەتێک بە ناوی رۆمانەکەی بدات بە بێ ئەوەی ئاگای لەوە بێت کە دیالێکتیکی سروشتی تێکشکاندووە لە ناوهێنانی رۆمانەکەیدا (دوکەڵ و ئاگر) بەوەی دوکەڵی پێش ئاگر خستووە لە کاتێکد ئاگر ئینجا دوکەڵ، هەر کات ئاگر کوژایەوە دوکەڵی لێ پەیدادەبێ.

ناکۆکی تایتڵ و بەرگ لەگەڵ ناوەڕۆکدا

کاتێک خوێنەر ناونیشانی رۆمانەکە و پۆستەری سەر بەرگەکەی دەبینی راستەوخۆ هزر و هەستی بۆ ئەوە دەچێ کە ئەم بەرهەمە چیرۆکی کچان و ژنانی شەڕڤانانی رۆژئاڤایە لە کاتێکدا زەمینەی هەموو رووداوەکان ئێران و کەنەدایە و بە چرکەیەکیش و بستێک چیە لە زەمینەی ئەو رۆمانە نە لە رۆژئاڤا و نە لە قەندیل و نە لە هەرێمی کوردستانە و سێ لەسەر چواری شوێن لە رۆمانەکەدا ئێران و بەشەکەی تری کەنەدایە وەک شوێن. بەرگە کوردیەکەی وێنەی ئافرەتێکی جلک لەبەر کوردی چەک بە دەستە و بەرگە ئینگلیزکەشی، کە من هەمە، ئافرەتێک و وێنەی شاری خاپورکراوی کۆبانی تێدا نەخشینراوە، ئەم دوو شتە یەکسەر بۆ کێشەی رۆژئاڤا و نەبەردی کچان و ژنانی رۆژئاڤا نیشان دەدایت دژ بە هێزی چەکدارانی داعشی ئیسلامی. مەبەست لە پشت ئەم تایتڵ و بەرگەوە ئەوەیە کە خوێنەر رابکێشێ بەلای خۆیدا بە تایبەت خوێنەری ئینگلیزی چونکە شەڕی کچانی رۆژئاڤا بەرامبەر داعش دەنگدانەوەیەکی جیهانی لێکەوتەوە کە هاوسۆزی و پشتیوانیەکی بێ وێنەی جیهانی بە دوای خۆیدا هێنا. وەک پێشتر

ئاماژەم پێدا ناو□□کی ئەو رۆمانە پێچوانەیە لەگەڵ تایتڵ و بەرگەکەیدا چونکە خوێەنر چاوەڕ ئەوەیە کە سەرگوزشتەی کۆمەڵی کچی مەیدانی جەنگی رۆژئاڤا و ئەو زەمینە و دیمەنە ئاگر و دوکەڵاویەی کە جیهان رۆژانە دەیانبینی لە شاشەی تەلەفزیۆنەکان و تۆڕە کۆمەڵایتیە جیهانیەکانەوە. لە ناو رۆمانەکەدا باس لە خۆسووتاندنی کچان و ژنان دەکات بەڵام ئەوە دیاردەیەکە کە لە ناو کۆمەڵگەی ئێرانی و کوردستانی و رۆژهەڵاتی ناوەڕاسیشدا هەیە و لە رۆمانەکەشدا وەک کێشەی سەرەکی رۆمانەکە باس نەکراوە بۆیە ناتوانرێ ئەو خالە بکرێتە ناوونیشانی کتێبەکە.

ناولێنانی لەم شێوەیە هەر لە دوورەوە پەیامێکی نەرێیی دەنێرێ سەبارەت بەوەی وڵاتانی وەک ئێمە و مانان هەمووی شەڕ و ئاژاو□ی□ بەتایبەت زەمینەی رووداوەکان لە ئێرانە چونکە بۆ خوینەری دەرەوە یاخود ئینگلیز یەک قازانجێکی تێدایە کە رووداوەکە لە ئێران روودەدا و ئێرانیش وڵاتێکی نابود بووە لەسەر ئاستی جیهانی رۆژئاوا و چ خوێنەر و چ ئەکادیمیستی دەرەوەش ئەوەی لە راگەیاندنی وڵاتەکەیەوە وەریگرتووە و سیاسەتی ولاتەکەیان چیە سەبارەت بە ئێران کە چەندە وڵاتێکی دڕەندەیە دژ بە ژن و دیموکراسی و مافی مرۆڤ جا هەر بار□ت□ک لەم بارەیەوە جێگەی پێشوازیەکی گەرم دەبێت. لە بەشەکانی تردا ئاماژەی زیاتر بەم خاڵە دەدەم. خاڵیکی تر هەر سەبارەت بە بەرگی کتێبەکە ئەوەیە کە زۆرتر سەبارەت بە شلێری کاراکتەرە کە پاڵەوانێکی پلە خوارەوەی ناو رۆمانەکەیە و دەبێتە شەڕوانێکی رۆژئاڤا و جار ناجاری ناوی دەهێنرێ ئەگەرنا، لەیلا پاڵەوانی سەرەکی رۆمانەکە و پنتی سەرەکی هەموو رووداوەکانە.

بەرهەمی ئەدەبی یان گوتاری سیاسی

یەکێک لەو خاسیەتانەی رۆمانی پێ دەناسرێتەوە خاڵی بوونێتی لەوەی بە راستەوخۆ بە زمانێکی سیاسیانە قسان بکات. ئەم رۆمانە بە گشتی و بە دیاریکراوی لە چەند شوێنێکدا لە زمانی نوسەرەوە نەک گفتوگۆکانی نێوان کاراکتەرەکانەوە گوتاری سیاسی لاگیری دەدات کە بۆخۆی ماکی رۆمان بوون کاڵ دەکاتەوە و دەجێتە سەنگەری نوسینەوەی گوتاری سیاسی. بۆ نموونە نوسەر دەبێ کامێرەوانێک بێ و تەناه وینەکان بگرێ و بگوازێتەوە بۆ خوێنەر نەک بە پێناسەی سیاسی بدات لەسەر شتەکان. دیارە کامیروانێکی کورد جیاوازی هەیە لەگەڵ کامیرەوانێکی رژێم چونکە کامێراکوردەکە لایەنە کوردەواریەکە و پەلامار و سەرکوتەکە نیشان دەدات و ئەم راگواستنەوەیە بۆخۆی شتەکان بە خوێنەر دەڵێ بێ ئەوەی هیچ رایەک و وەسفێکی سیاسی بدەیت لەسەر کەس و رژێم و رووداوەکان ئەگەرنا ئەوا لە شەوق و زەوقی

چیرۆک نوسین کەم دەکاتەوە. بەکارهێنانی دەستەواژەی وەک (پاسداری ریش پیس) هیچ زەروور نیە چونکە خودی وشەی پاسدار مانای سەرکوت و پەلامار و شەڕ دەگەیەنێ. بەردەوام دەبێت لەم دەستەواژانە و دەڵێ، لا٤٦٤، "ئاخر دەمەویست بە شکۆوە بمرم نەوەک دەستی هەیتەیەکی پیسی کۆماری ئیسلامی یان دزێک." کەچی لە لایەکی تر، لا ١٩٢، گلەییان لەدەکات بەوەی بە رەحمن، وەک ئەوەی هەستی رەحمیان هەبووبێ، کە تەواو تامی وەڕژە لە دەقەکەدا نامێنێ "هەر لە گەترەش پاسدارە بێبەحمەکانی ئێرانی تەقیان." لە لاپەڕە ١٧٧ دەڵێ "پاسدار بە پاڵپشتی تانک و فڕۆکەوە کوشتاریان لە کورد کرد. کورد بە تەنیا مایەوە، لە سەر ئاستی نیشتمانی و نەتەوەیەتی فەرامۆش کرا." ئەمە جگە لە بەیاننامەیەکی سیاسی پارتێک هیچ مەرکەکی ئەدەبی پێوە نیە. لە گوتاری سیاسی لە دژی رژێمەوە دەگەیەدرێ بە بزواندنی هەستی نەتەوەیی کاتێک لە لا پەڕەی ٣٩٣دا دەڵێ "ڕەژێکیش دە دزەکان دیواری زیندانەکە دەڕوخێنن و قوتابییەکانیش ئێگێیان دەدرێ بە ئاشکرا مێژووی کورد بخوێنن. لەیلاش بەهێز دەبێ." لە یەک دوو شوێنی تریشدا، وەک سرودی ئەی رەقیب، کار لەسەر بزواندنی ئەم هەستە نەتەوەییە دەکات کە لە دونیای ئەستادا و لە گوتاری نەتەوەییشدا بە گشتی و لە باشوری کوردستان بە تایبەتی لە ژێر پرسیار و مەنگەنەی فەنابووندایە. نوسەر ئەوەندە ئەم خاڵەی بە گرنگە سرودی ئەی رەقیبی بە کوردی لاتینی نوسیوە لە ناو دەقە ئینگلیزیەکەدا کە ئەمە مانای سووربوونی ئەوە لەسەر ئەو گوتار و بزواندنی هەستە نەتەوەییە کە لە مانای وێژەیی بەرهەمەکەی کەم کردۆتەوە ئەمە جگە لەوەی ئاست نزمی هزری ناو رۆمانەکە دەگەیەنێ. بەڵام لە بەشەکانی تردا ئەم گوتارە سیاسیە نەتەوەیی نیشتمانیەی ئیهمال, وەلا, دەکات و ئەو بزواندنی هەستە نەتەوەییە دەکات بە قوربانی بزواندنی هەستەکی تر لە وەیا تەکی تر کاتێک دیمەنی سروشتی و خانوو و شەقام و ئاستە تەکنەلۆجیەکەی دەبینێ.

ئایا ئەمە نەتەوەیەکی ژنکوژین؟

لە لاپەڕەی (١٧١)دا دەڵێت ""مـن و تـۆ قوربانیی دەستی شەتایەتیی نەتەوەیەکین، کە سزای ژنایەتی و هونەر دەدا و ئەزیش لە دز و بکوژان دەگرێت." لەبەردا گەر بیوتایە ئەمە قوربانی دەستی شەتایەتی رژێمەکین یان حوکمەتەکن ئەوە دیاریکراو بوو کە مەبەستەکە ئاماژە پێکراوە بەڵام کە دەڵێت ئەمە قوربانی دەستی شەتایەتی نەتەوەیەکین ئەوە بە واتای نەتەوەی کورد دێت. گەر مەبەستەکە نەتەوەی فارسیش بێت ئەوا هیچ جیاوازیەک ناکات چونکە فەرهەنگ و کەلتوری نەتەوەی کورد و فارس نزیکن لەیەکەوە بە ئافرەت و مەسەلەی ئافرەت بوون. لە

کەپە ئینلیزیەکەشدا سەیری ئەو وشەیەم کرد هەر ریک وشەی نەتەوەی داناوە. پێش ئەوەی لەسەر ئەم دەرە قسە بکەین ئەم پێشبارە پێویستە بۆ باشتر تێگەیشتن لە مەبەستەکەمان.
پیاوسالاری بیری باوی ناو هەموو کۆمەڵگەیەکە هەر لە ڕۆژهەڵاتەوە تاکو ڕۆژئاوا، بەڵام ئاستی ئەو پیاوسالاریە و ئەو یاسا و ڕێسیانەی لە وڵاتەکانـدا چەنـد و چۆنە ئەوە ڕێـژەکەی لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کۆمەڵگەیەکی تر دەگۆڕێت. نەتەوەی کورد و هەر نەتەوەیەکی تر نەتەوەیەکی ژنکوژ نیە و وەک هەر کۆمەڵگەیەکی تری دنیا پیاوسالاری و مەیلـی کۆنەپەرسـتی تێـدا هەیە بەڵـام ئەوە هێـزە سیاسـی و ئایدیۆلۆجیەکانن کە دیاردەی کوشتن دەبەنە ڕێژەیەکی باڵا و ترسناک. هێـزە کوردیەکـان چ لە شـاخ و چ لە شـار ئەو پیاوسـالاری و کۆنەپەرستیەیان بەرجەستە کرد لە سیاسەتی خۆیاندا بۆ بەرژەوەندیە سیاسی و حزبیەکانی خۆیان. نەتەوەی کورد و هەر نەتەوەیەکی تر نەتەوەیەکی ژنکوژ نیە و وەک هەر کۆمەڵگەیەکی تری دنیا پیاوسالاری و مەیلـی کۆنەپەرسـتی تێـدا هەیە بەڵـام ئەوە هێـزە سیاسـی و ئایدیۆلۆجیەکانن کە دیاردەی کوشتن دەبەنە ڕێژەیەکی باڵا و ترسناک. هێـزە کوردیەکـان چ لە شـاخ و چ لە شـار ئەو پیاوسـالاری و کۆنەپەرستیەیان بەرجەستە کرد لە سیاسەتی خۆیاندا بۆ بەرژەوەندیە سیاسی و حزبیەکانی خۆیان. هێزە سیاسیە کوردیەکانی هەردەم چ ئەوسا و چ ئێستاش بەکارهێنانی ژن و ڕسواکردنیان و تەنانەت کوشتنی ژنیان لە پێناو سوڵحکی عەشایەریدا یاخود بۆ بەرژەوەندیە سیاسی و حزبی و شەخسی خۆیان ئەنجامدەدا.

کۆمەڵگە ڕۆژئاواییەکان کە نموونەی بەرجەستەی مافەکانی ئافرەتان و ئازادیە شەخسیەکانن لە دونیای ئێستای ئەمڕۆدا، پیاوسالاری تێیدا زاڵە لە هەندێ ئاستی فەرهەنگی و سێکسی و سیاسیشدا. ژنان کە مێرد دەکەن ڕاستەوخۆ ناوی سێیەم یاخود لەقەبی مێردەکانیان دەکرێ بە ناویـانەوە هەرچـەندە کێسـەکان ئـازادن لەوەی ئەمە ڕەت بکەنەوە و ناوی خۆیان بەکاربهێنن بەڵام مەسەلەی مۆڵکایەتی ئابوری و سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئاینی زۆرتر بە لایەنی یەکەمدا دەیشکێنێتەوە. ژنان کەمترین بەختیان هەیە بۆ بوون بە سەرۆک کۆمار یاخود سەرک وەزیران بە تـایبەت لە کیشـوەری ئەمریکـای بـاکور (کەنەدا و وڵـاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا) خودی ئەڤا هەما لەوە دەژی. بە درێژایی مێژووی ئەو دوو وڵاتە تاکو ئەم ساتەی من ئەم نوسینەی تیدا دەنوسم یەک ئافرەت نە لە ئەمریکا بووە بە سەرۆک و نە لە کەنەداش بوونە بە سەرک وەزیران. لە کەنەدا یەک جار ژنێک بە ناوی “کیم کامبڵ” بۆ ماوەی چوار مانگ بوو بە سەرۆک وەزیران ئەویش لە دەرئەنجامی

کێشەیەکی سیاسی ناوخۆیی پارتەکەی لە ناو پەرلەماندا و دەشزانرا کە چوار مانگ بوار ماوە بۆ هەڵبژاردنێکی تر. لەگەڵ ئەوەی خەڵکی کەنەدا زۆر لێی رازی بوون بەڵام دەنگی نەهێنایەوە خۆی هەڵبژێرێتەوە بۆ سەرۆکی پارتەکەی و لەوەوە ببێتەوە بە سەرۆک وەزیران.

تێگەیشتن لە مەسەلەی پێشێلکردنی مافەکانی ئافرەتان لە ئاستە جیهانیەکەیەوە مانا پەیدا دەکات و خودی ناوچەکەی ئەمەش لەو ئاستەوە مانایەکی دروست پەیدا دەکات سەبارەت بە توندوتیژی دژ بە ژنان. (تێبینییەک بچوک، پێش ئەوەی ئەم باسە ئاماریە پێشکەش بکەم جیاوازی ژمارەی دانیشتوان لەبەرچاو دەگرم بەڵام ئەسڵی مەسەلەکە کوشتنی ژنانە و کاتێکیش کرۆکی بابەتەکە هاتە سەر کوشتن ئەوا رێژەی دانیشتوان دەبێ پلە دووە.) لە تازەترین راپۆرتی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لەمەڕ توندوتیژی ژنانەوە ئەوەیە کە لە هەر سێ ئافرەتێک لە جیهاندا یەکێکیان لە رووی جەستەییەوە لە لایەن مێردەکەیەوە یان هاوسەرینەکەیەوە لێی دەدرێ و توندوتیژی سێکسی بەرامبەر دەکرێ. هەروەها راپۆرتەکە دەڵێ توندوتیژی نێوخۆیی وڵاتەکان زۆرن و ژمارەیەکی بەرچاو و ورد لەبەردەستدا نین تاکو بە ژمارە بیخەنە روو. پرسیار ئەوەیە ئایا لەو سێ ژنەی کە یەکێکیان توندوتیژی جەستەیی و سێکسی دەرهەق دەکرێ تۆ بڵێی کۆمەڵگە رۆژئاواییەکانی تێدا نەبێ. تەنها لە وڵاتی کەنەدا، بە پێی سەرچاوەی رەسمی دەزگای ژمێریاری وڵاتی فدراڵی کەنەدا، کە لە ساڵی ۲۰۲۱دا لە ٤٤٪ واتە لەهەر دە ژنێک چواریان بەرەو رووی توندوتیژی سێکسی و فیزیکی و تۆقاندنی سایکۆلۆجی و بێ رێزی رەگەزی بوونەتەوە لە لایەن هاوسەر و هاوڕێ پیاوەکانیانەوە. لە ئەمریکا لە هەر چوار ژنێک یەکێکیان بەرەو رووی ئەو دۆخە دەبێتەوە کە لەوەی کەنەدا ئاماژەم پێکرد.
سەبارەت بە کوشتن، تەنها لە ماوەی ۳٦ رۆژدا لە وڵاتی کەنەدا لە یەکی مانگی چواری ۲۰۲۰ەوە تاکو ناوەراستی مانگی پێنجی هەمان ساڵ ۱۱ کچ و ژن کوژراون بە دەستی پیاو، بەڵام لە هەرێمی کوردستان “بە پشتبەستن بە ئاماری تۆمارکراو لە ناوەندی ئامار و بەڵگەنامەکانی رێکخراوی مافی مرۆڤی هەنگاو، لە ماوەی مارسی ۲۰۲۰ هەتا مارسی ۲۰۲۱، لانیکەم ۲۹ ژن لە شارە جیاجیاکانی کوردستان کوژراون کە بە بەراورد لەگەڵ ساڵی رابردوو ٥ حاڵەت واتە ۱۷٪ کەمی کردووە.”
میدیاکانی کەنەدا رۆژانە دیار نەمان و کوشتنی کچان و ژنانی نەتەوە بومیەکان (هندیە سوورەکان) بڵاو دەکەنەوە.

لە نێوان ساڵانی ١٩٨٢ تاکو ٢٠١٢ زیاتر لە چوار هەزار ژن و کچی نەتەوە بومیەکان کوژراون. هەر لەو ماوەیەدا بیست هەزار و سێ سەد و سیانزە کەس (٢٠٣١٣) کەس کوژراون یان خۆیان کوشتووە کە ڕێژەی لە ٣٢٪یان ژنانن. دیاردەی خۆکوشتن لە کەنەدا: لە ساڵی ٢٠١٨ دا لە کەنەدا ٥٨٠٠ حاڵەتی خۆکوشتنی هەبووە لە نیو گەنجاندا کە زۆربەیان لە ڕەگەزی مێینە بوون. لە شارۆچکەی وودستۆک لە ساڵی ٢٠١٦دا لە ماوەی چوار مانگدا گەیشتە ٥ کچی گەنجی تەمەن شانزە ساڵە و ژمارەکە خەریک بوو دەگەیشتە سەرووتر و پێشتریش شاری سارنیای دراوسێی توشی حاڵەتێکی ئاوها سەیر ببوون بەتایبەت شارەکە بە یەکێک لە شارە وەزع باشە ئابوریەکان دادەنرێت. ئەم حاڵەتە شەوانێکی لە کۆمەڵگەی کەنەدیدا دروست کرد و هۆکارە کۆمەڵایەتیە دوورە پەرێزیەکان و سۆشیال میدیا و باری تەندروستی و سایکۆلۆجی دەوری هەبووە لەم حاڵەتی خۆکوشتنانەدا. لە ئەمریکا، بە پێی سەرچاوەی ڕەسمی وەلاتی ئەمریکا کە لینکەکەیم لەم نوسینەدا داگرتووە. لەو ساڵەوەی ئاڤا هەما دەستی کردووە بە نوسینی ئەم ڕۆمانەی تا تەواوبوونی ٢٠١٠-٢٠٢٠ ژمارەی کوشتن و خۆکوشتنی ژنان بەرەو سەرەوە چووە. تەنها لە ساڵی ٢٠١٩ لە ئەمریکا ١٨٣٢ ژن کوژراون. لە ساڵی ٢٠١٩ دا ژمارەی خۆکوشتن لە ئەمریکا گەیشتە ٤٧٥١١ کەس کە ڕێژە زۆرەکەی بەر ڕەگەزی مێینە دەکەوێت. ئەم هەواڵە و ئامارانە ڕۆژانە و مانگانە و ساڵانە بڵاودەبنەوە گەر بە پێی لۆجیکی نوسەر بێت لە ڕۆمانەکەدا ئەوا هەموو نەتەوەکان دەبێ ژنکوژبن نەک هەر نەتەوەی کورد یان فارس. بۆیە تێگەیشتن لە مەسەلەی خۆکوشتن و کوشتنی ژنان و هەروەها پیاوانیش بەو شێوە روکەشی و قەتعیە لێک نادرێتەوە و دەبێ خوێندنەوەی بابەتیانە و قووڵی بۆ بکرێت.

دیارە من لێرەدا ئەوە بە سفر ناکەمەوە کە ژنان لە کەنەدا و ولاتانی تری ڕۆژئاوا لە کۆمەڵەی مافی سەرەکی و گرنگدا بەهرەمەندن و قانونێک هەیە داکۆکیان لێدەکات لەبەرامبەر ئەخلاقیاتی توندوتیژیدا، بەڵام بەو مانایە نیە گەر بتەوێ لای خۆمان وەک دۆزەخێک بە ژنان پێناسە بکەی و ئێرە وەک بەهەشت، چونکە لە بەشەکانی دادە بە ئاشکرا داچێمینەوە بە دنیای ڕۆژئاوا لە لایەن نوسەرەوە دەبێتە زەلیلێک کە پاڵەوانی ڕۆمانەکەی، لەیلا، تێدا دەگەوزێ.

لە کۆمەڵگە ڕۆژهەڵاتیەکانی خۆمان دیارە ڕێژەی پیاوسالاریەکە زۆر بەرزە بەڵام هەشتا بەو رادەیە نیە کە ژنکوشتن ئاسایی بێت. نە لە

قانونی هیچ وڵاتێکی ڕۆژهەڵاتی و نە لە تێکستی ئاینیدا و نە لە فەرهەنگی کۆمەڵایەتی و هزری مرۆڤەکانیشدا ژنکوشتن کارێکی ئەوەندە ڕێگەپێدراو نییە و بگرە لە هەموو ڕووکییەوە حوکمی تاوانبارێتی بوون دەدرێ بەسەر بکەرەکەیدا؛ بەڵام ئایا تا چەند بکەر دەگیرێ و تا چەند حوکم دەدرێ و تا چەند کۆمەڵگە قبووڵی دەکەنەوە ئەوە مەسەلەیەکی ترە. لەگەڵ ئەوەشدا ژنکوشتن دیاردەیەکی کۆمەڵایەتیش نییە و بریتییە لە پەرچەکردارێکی کۆنەپەرستێتی و پیاوسالارانەی بەرامبەر ئافرەت ئەنجام دەدرێ.
گەر بە دیاریکراوی قسە لەسەر خۆکوشتنی ژنان بکەین ئەوا نوسەر دەبوو سەیرێکی دونیای ڕۆژئاوای بکردایە کە ئایا خۆکوشتنی ژنان لەوێ چۆنە. باسکردنی خۆکوشتنی ژنان لە وڵاتانی خۆمان و هانابردن بۆ یارمەتی لە وڵاتانی ڕۆژئاوا و کارکردن لە خوێنەری ڕۆژئاوایی بەوەی وڵاتی ئێمە نەتەوەی ژن کوژین ئەوپەڕی بەیبردنێکی لاوازانە و بگرە هەزیلانەشە. گەر سەیری ژمێریاری خۆکوشتنی مرۆڤ بە گشتی لە ڕۆژئاوا و ژنان بە تایبەتی بەت دەردەکەوێ کە ئەو دیاردەیە لە هەموو ولاتانی دنیا بوونی هەیە و وڵاتانی ڕۆژئاوا بەتایبەت ئەمریکا بەرزترین ڕێژەی خۆکوشتنی تێدایە هەروەک چۆن بەرزترین ڕێژەی ژنکوشتنی تیدایە. بۆ نموونە لە ئەمریکا، تەنها لە ساڵی٢٠١٨ کە سەنتەری کۆنترۆڵکردنی نەخۆشییەکان و پێشگیریکردنی یاخود بەرگرتن بڵاوی کردۆتەوە، ڕێژەی نزیک بە ٤٩ هەزار کەس بە هەموو تەمەنەکانەوە خۆیان وکشتووە و لەو ڕێژەیەدا ژمارەی خۆکوشتنی ژنان کە لە تەمەنی دە ساڵییە تێیدا یە تاکو حەفتاوپێنچ ساڵی، نزیکە ١٢ هەزار دەبێت. بەڕێووەبەرایەتی ئامار لە وڵاتی کەنەدا ڕایگەیاند کە تەنها لە ساڵی دا٢٠١٣ ڕێژەی خۆکوشتنی کچان و ژنان گەیشتۆتە ١٠١٣. لەوانەبە ژمارەی دانیشوتانی وڵاتەکان شتێک بگۆڕێ بەڵام لێرەدا قسە لەسەر وڵات و میللەتانە وەک فەرهەنگ و عەقڵی پیاوسالاری نەک مەزندی دیموگرافی. خاڵێکی تر کە گرنگە ئاماژەی پێ بدەم خودی سیستەمەکەیە. سیستەمی سەرمایەداری لەهەر کوێیەکی ئەم دنیایەد بێت سیستەمێکی جیاوازخوازە و ئەم جیاوازی کردنەش پەلی هاویشتووە بۆ هەموو بەشەکانی کۆمەڵگە و ژیانی مرۆڤەکان و ژنانیش لەم نیوەدا زۆرترین بەش مەینەتییەکانی ئەو سیستەمەیان بەردەکەوێ. بەڵام بە وجودی کۆمەڵێ یاسا و ڕێسای قانونی کە لە دەستوری وڵاتدا چەسپاوە و بەهیزی جوڵانەوەی ژنان زۆرانبازییەکی باش لە مەیداندا هەیە لە بەرامبەر ئەو فەرهەنگە پیاوسالاری و سیستەمە ناڕێکییەی وڵاتەکەدا.

خوێنەری ڕۆژئاوایی و کوشتن و خۆکوشتنی ژنان لای ئێمە

کاتێک خوێنەری رۆژئاوایی ئەو وتەیە دەخوێنێتەوە هەم بێ تاقەت دەبێ و هەم دڵخۆشیش دەبێ. وەک مرۆڤێک پێی ناخۆشە کە گوێ بیستی ژن کوشتن ببێ لە هەمان کاتدا بەوە دڵخۆش دەبێ کە ژنانی وڵاتانی تر دەیانەوێ پەنا بهێننە بەر وڵاتانی رۆژئاوا وەک دوایین مەنزڵگەی رزگاربوونیان لە کاتێکدا ئەوەی لە بیرد□چ□ ریش□ی کوشتن و خۆکوشتن لە ولاتەکەی خۆی زۆر دۆخی باشتر نیە. دیارە ئەو روحی رۆژئاواییە خۆ بە زلزانیە ئەوە لە بیری خوێنەرەکە دەباتەوە کە لە ولاتەکەی خۆیدا دۆخی ژنان زۆر باش نیە لە حاست ئەو بارە قانونی و پێشکەوتنە شارستانی و بارە ئازادیە شەخسیەی بۆ ژنان فەراهەم کراوە. بەهەرحاڵ، نوسەر دەیەوێ لێرەدا پۆرتی کەلتوری نەتەوەیی خۆی بشکێنێ تەنها لەبەر ئەسەف خواردنێکی خوێنەری رۆژئاواییدا گوایە دنیای ئێمە دنیای کوشتنی ژنانە لە بەرامبەردا دنیای رۆژئاوا دنیای خاڵیە لە توندوتیژی ژنان. هەر بەم وتەیەی نوسەر کەتوتۆتە دژایەتیەکی ترەوە. ژیانی شلێر وەک کچێک لەو کچ و ژنە شەڕڤانانەی رۆژئاڤا نمونەیەکی بەرجەستەیە کە ئافرەت چ جێگە و رێگەیەکی گەورە و گرنگی هەیە لە نیو نەتەوەکەی خۆیدا کەچی لەولاوە ناوی نەتەوەکەی بە ژنکوژ دەزڕێنێ. هەر خودی چوارچێووەی رۆمانەکەی بە تایتڵ و بەرگ و چیرۆکەکانیەوە ئەوە نیشان دەدەن ئافرەت کرۆکی هەر جوڵەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئەدەبی و ژیانەوە هەستانەوەیە.

داچەمینەوە بۆ دنیای رۆژئاوا

یەکەم: لەیلا بە کچی دوکەڵ و ئاگر دادەنرێت کە بە مانای بەرخودان و تێکۆشان دێت بەڵام بەشێوەیەک دەڕوخێ بە کارۆ دەڵێ “کارۆ، من ناتوانم لەم وڵاتە بمێنمەوە. وەنەبێ هەر لەبەر ئەوەبێ کە ڕەنگە لە هەر ساتێکدا شتێکم بەسەربێنن، نا. سوکوئاسان ناتوانم زیاتر بمێنمەوە، بەرگە ناگرم. هیچ شتێک بێرەوە نامبەستێتەوە. لەوەتەی هەم هەروا بووم، بەڵم جاران بیانوێکم هەبوو بۆ بەرگەگرتن، ئێستا بە دڵساردییەوە دەمەوێ لێی دەرچم. دەمەوێ بڕۆم، هەر کوێیەک بێ، تەنیا ئێرە نەبێ.” (لا٤٤٠) بۆیە بە ئاسانی رایەکەی کارۆ پەسەند دەکات کە نەچێتە هەریمی کوردستان یاخود نەڕوات بۆ لای شلێری کچە شەڕڤان و کۆچ بکات بۆ وڵاتی کەنەدا. کاتێکیش دێتە کەنەدا هێندە سەرسام دەبێ بە سروشت و خانوو و رێگەوبان و ئاستی تەکنۆلۆجیای کەنەدا تەواو شاگەشکە دەبێت. ئەوە راستە دیمەنی سروشتی و بینا و کۆشک و تەلار و ئاستی تەکنۆلۆجی وڵاتێک کاریگەری دادەنێ لەسەر کەسێک کە تازە دێتە وڵاتێکەوە بەڵام بەو رادەیەی لەیلا و لەو ئاستەوەی کە لەیلا کچێکی سادە و ساکار نیە و لە وڵاتێکیشەوە

نەهاتووە کە شارستانیەتەکەی ئێجگار لە خوارەوە بێت تاکو وای لێبکات دەم داچەقێنی بەرامبەر بە خانوویەک یان رێڕەوی شەمەندەنەفەرێک یاخود کردنەوەی دەرگایەک و بە مەتەڵیش لە قەلەمیان بدات و بڵێ "تەنانەت کردنەوەی دەرگاکانیش مەتەڵێک بوون بۆ خۆی؛ ئاخر لە ئێران وا ڕاهاتبووین هەر لە لایەکەوە بچینە ژوور، بۆیە لێرەش کاتێ دەگەمە بەردەم دەرگایەک، خۆڕسکانە ڕایدەکێشم لە جیاتی ئەوەی پاڵی پێوە بنێم." (لا٥٢٥)

کاتێکیش ڕێگای خێرامان بڕی و گەیشتینە شارە سەرنجڕاکێشەکە، پێستی ئەوانەی لە دەرەوە بە پیادە دەرۆیشتن سەرسامیان کردم. هەندێ لە ژنان مینیژۆپیان لەبەر بوو، هەندێکیشیان لەچکیان کردبوو. هەندێک لە پیاوان بۆینا باخیان بەستبوو، هەندێکیش تەنیا کراس. دیمەنەکە هەروەک ئەو فیلمانەی هۆلیود وابوو، ئەوانەی لە مەریوانەوە دیبوونم. لێ ئەم جارەیان خۆم لە ناو فیلمەکەدا بوم."

لە شوێنێکی تردا "ئێمە گەیشتینە خانوویەکی کەشخەی پەنجەرە گە ورە لە نۆرس یۆرک. هەوڵمدا سەرسامیم بشارمەوە، دیکۆری خانووەکە و ڕاخستنەکەی بە شێواز و مۆبیلیاتێکی ناوازەی بە چەشنێک بوو، جارێکیان لە کۆشکی دواین شای ئێرانم بینیبوو."

هەر ئەم هۆیەشە وای لێدەکات زوو رابێت لەگەڵ کەنەدادا و هەموو خەمی رابردووی بڕەوێنێتەوە و بڵێ "دەکرێ خۆگونجاندن فریادڕەسی ژیان بێ." یاخود بڵێ "گونجاندن و ئەهلیبوون. پ□تابوو ئەمانە بزمارن لەتابوتی داهێنان دەدرێن و بکوژی پرسنین. خۆ ئەگەر هێزی لەگەڵڕاهاتن نەبووایە، دەمێک بوو لەپەلوپۆکەوتبووم." (لا٥٢٥)

کاتێک خوێنەری رۆژئاوایی یا کەنەدی کە شتێکی وادەخوینەوە تەزووی خۆشی بە لەشیاندا دێت کە خەڵکی تازەهاتوو بەتایبەت رۆژهەڵاتی ناوەارستی ئاوها ستایشی ولاتەکەیان بکات چونکە تێڕوانینی ئەوان بۆ ئێمە ئەوەیە کە ئێمە لە جیگایەکی وێرانەوە هاتووین و شایەنی بەزەیین. دیارە لێرەدا من نەهی لەسەر مافی هاوڵاتی بوون و رێزگرتنی ئەندامبوونی هەر کەس لەو کۆمەلەگەیدا ناکەم، بەڵکو من ئاماژە بەو خالە دەدەم هەر کات مەسەلە بێتە سەر جیاوازی یان بەراوردکاری وڵاتەکان و شارستانیەتەکان ئەوا ئێمە وڵاتی شەڕ و ئاژاوەین و شارستانیەتێکی دواکەوتوومان هەیە بە چآو ئەوانەوە.

دووەم: ئەو گفتوگۆ سیاسیانەی لەیلا لە کەنەدا لەگەڵ کاراکتەرەکانی تردا ئەنجامی دەدات

داچەمینیەوەیەکی تەواو ب□ عەقڵی رۆژئاوا. کاتێک خوێنەری رۆژئاوایی زۆر کەیف خۆش دەبن بەوەی گوێ لە چیرۆکی مەرگەساتاوی ئێمەبگرن کە بەسەرماندا هاتووە و وڵاتەکانی ئەوانمان بە دواین

مەنزڵگەی خەمان داناوە وەک جەنگێکی فریادڕەسی ئەمە. واتە وڵاتانی ئەمە هەردەم شەڕوشۆڕی تێدایە و جەنگەی ژیان نیە و ژیانی ئارام و خۆشگوزەران لە وڵاتانەکانی ئەواندایە؛ لە کاتێکدا ئەوەی بەسەر ئەمەدا هاتووە گەر هەمووی نەبێ ئەوا زۆربەی زۆری لەژێر سەری حکومەت و دەوڵەتەکانی ئەواندایە.

ستایش کردنی هەرێمی کوردستان

ئەم پەرەگرافە زۆر بە ڕەخنەیەکی سیاسی دەنوسم جونکە ستایشەکانی ئاڤا هەما بە هەرێمی کوردستان وادەخوازێت. ئاڤا هەما لە ڕۆمانەکەیدا لە لاپەڕەکانی (١٣٩، ٤٣٢، ٤٤٦، ٤٤٩) ستایشی هەرێمی کوردستان دەکات بەوەی کە هەرێمەکی گەشەکردووە، روو لە گەشە و سەلامەترە لە چآو وڵاتەکی وەک ئێرانەوە.

هەرێمی گەشەکردوو، روو لە گەشە: بۆ هەر کەس ئەوە ئاشکرایە کە هەرێمی کوردستان یاخود باشوری کوردستان یەکێک لە هەرێمە دەسەڵاتدارەتیە خراپ و گەندەڵەکانی نەک هەر کوردستان و ناوچەکە بەڵکو جیهانیشە. تەنها گەر باری ئابوریەکەی سەیر بکەی ئاخر لە وڵاتێکدا سەلکە تورەک، دەسکەک سەوزە، یان تەماتەیەک نەوەنرە یاخود کارگەکان نەبووبن بە شوەنی بەرهەمهێنانی پیشەسازی نەخرەتە بازاڕەوە و نەبن بە یەکیک لە پایەی ئابوری وڵات ئاخر گەشەی چ دەبە هەبێ. دیارە خەڵک و جوتیار هەن و دەتوانن ئەو پایە ئابوریە کشتوکاڵیە وەک گوێ بگەشێننەوە بەڵام سیستەمی سیاسی دەسەڵاتدارەتیەی کە ئاڤا هەموو زۆر ستایشی دەکات زۆربەی بەرهەمە کشتوکاڵیەکانی وڵاتانی وەک ئێران و تورکیا دەهێنی چونکە بازارەکە هی خۆیانە و قازانجی خۆیانی تێدایە لەو هاوکێشەیە. ئێستا لە کوردستان خەڵک خۆیان خۆریکی گەشانندنەوەی هەندە بواری ئابوری هەن بەڵام یان ڕێگریان بۆ دروست دەکرێ یاخود بەختی بازاڕیان کەمترە بەهۆی نزمی نرخ لەسەر شتومەکی دەرەوە. دیارە ئەم باسە زۆر ئاسانە و هەموو تاکێکی کەمە شتی لە بارەوە دەزانن.

لە مێژووی سی و یەک ساڵەی دەسەڵاتدارەتی ئەو ولاتە هەریم یەکێک لە خراپترین بارودۆخی ئابوری وڵاتی تێپەڕاندووە و ئەوەی تێیدا گەشەی کردووە تەنها گرفان و بازاڕی کۆمەڵەی مافیای ئابوریین و پرۆژەکانیان جگە لە دروستکردنی کۆمەڵەی باڵەخانی بەرز و مۆڵی گەورە و هەندە کەناڵی سەتەلایتی هونەری و ئاینی کە یەکەمیان بەرەڵایی و دەبەنگی بەرهەم دەهێنە و دووەمیشیان تەنها کۆنەپەرستی و رق و کینە بەباودەکاتەوە، هیچی ترنیە. محەمەد حەسەنەن هەیکەل (٢٠١٦-١٩٢٣) یەکێک لە گەورە نوسەر و جاودەرە سیاسیە بە تواناکانی میسر و ولاتانی عەرەبی و ڕۆهەڵاتی ناوەآرستیش کە خاوەنی جەندان

کتێبی گرنگە لەبارەی عێراقی دوای سەدام حسێنەوە دەڵێت "ئەوانەی حوکمی عێراق دەکەن (بێگومان هەرێمی کوردستانیشی تێدایە) دوورونزیک پەیوەندیان بە ئیدارەکردنی وڵات و سیاسەت و ئابوریەوە نیە بەڵکو کۆمەڵەی تاڵانکەرن و وڵات وەک بانکێک دەبینن لەسەری دەژین."

گەر لە ئاستە فەلسەفیە سیاسیەکەیدا باسی بکەین شێوەی حوکمڕانی لە کوردستان (کلیپتۆکراسی)یە. پرۆفیسۆر جەیمس شارمان لە زانکۆی کامبریج دەڵێ کلیپتۆکراسی جۆرێکە لە حوکمڕانی کە سەرکردە سیاسیەکانی ئەو وڵاتە خەریکی دزی کردنن لە خەزێنەی وڵاتەکە. بە هەر جاودێرێکی سیاسی و ڕۆشنبیرێک و نوسەرێک دەزانێ کە لە هەرێمی کوردستاندا لە ماوەی سێ دەیەدا تەنها کلیپتۆکراسەکان حوکمیان کردووە و هیچ پرۆژەیەکی نەتەوەیی و نیشتمانی لە ئارادا نەبووە و نیە و تەنها پرۆژە هەبێ کوشتنی هەر مەیل و روحێک و کەلتورێکی نەتەوەیی و نیشتمانیە. واتە مانای "گەشە و روو لە گەشە" نەک هەر لە سەر ئەرزی واقع بوونی نیە بەڵکو لە بیروهزری مرۆڤی کوردیشدا سڕاوەتەوە. لە ئاستە سیاسیە کۆمەڵایەتیەکەیدا بەو جۆرە حوکمڕانیە لە ولات دەوترێ مافیای سیاسی یاخو مافیای ئیداری و ماڵی و هەر دوو هێزە دەسەلاتدارەکە و ئەوانی تریش جگە لەم پێناسە سیاسیە کۆمەڵایەتیە شایانی هیچ ناولێنانێکی تر نین.
لەساڵانی دووهەزارودەیەکان پرسیار لە ئابوری ناسی بە توانای ڕۆژهەڵاتی کوردستان کە ناوی "بایەزی مەردەخی"یە دەکەن کە لێکۆڵینەوەیەک پێشکەش بکات سەبارەت بە باری ئابوری هەرێمی کوردستان. دوای گەڕان و لێکۆڵینەوەیەکی ورد سەبارەت بەو تەنگژە ئابوریەی هەرێم و ئەو داهاتەی دەست هەرێم دەکەوێ گوتبووی: ئەو داهات و پارەیەی دەسەڵاتدار و حکومەت و دەوڵەتە یەک لە دوای یەکەکانی ئێران لە شەڕی چاڵدیرانەوە، ١٥١٤، تاکو ئەو ساڵەی ئەو باسەکەی تێدا کردووە، حسابی بکەی هەمووی بایی ئەو چەند ساڵە کە دەسەڵاتی هەریم لە ماوەی دەسەلاتی خۆیدا دەستی کەوتووە؛ واتە داهاتی ٥٠٠ پێنج سەد ساڵ بەرامبەر بە داهاتەکی بیست سی ساڵەی و ئینجاکەش جیاوازیە چینایەتیە ماڵیەکان لە هەرێم لەوپەڕی چەپپەڕدایە کە لە هیچ شوێنێکی ئەم دنیایەدا نمونەی نیە. هەر خودی ئەو تەنگژە ئابوریەی وڵات هەر لە تاڵانکاری لە سەدا نەوەدی سامانی وڵات و ڕێژەی بێکاری و هەژاری و کۆچی بە کۆمەڵەی ژن و منداڵ و گەنج و پیر بەرەو هەندەران ئەوە نیشان دەدەن کە نەک گەشەی ئابوری هەیە بەڵکو هەڕەشەی ئابوری هەیە لەو هەرێمەدا.
دیارە هۆکارێکی شەخسی نوسەر لە پشت ئەم ستایشەی هەرێمەوە هەیە.

لەم دەیەی دواییدا شەپۆلێکی بە وروژمی ستایشکردنی هەریمی کوردستان لە نێو خەڵکە ئاساییەکە و کەسە سیاسی و نێوەندە سیاسییەکانی رۆژهەڵاتی کوردستان دەستی پێکردووە. وەک خەڵکە ئاساییەکەی هەست و سۆزە نەتەوایەتییە کوردییەکەیە و بەتایبەت لە دوای راگەیاندن و ریفراندۆم بە دەوڵەتی سەربەخۆی کوردی لە لایەن پارتی دیموکراتی کوردستانەوە (پ د ک). وەک نیوەند سیاسییەکانیان، پەیوەندییە ناجێگیرییەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران لە نزیکبوونەوەیەکی لە نیوان دەسەڵاتدارێتی لە هەولێر و هێزی سیاسی رۆژهەڵاتی کوردستان دروستکرد. ئاڤا هەما خۆی وەک کوردێکی رۆژهەڵات و کەنە-پیشەگەرێکیش لە کەناڵێکی میدیایی شاری هەولێر و ئەو باکگراوندە شەخسی و خێزانی و کۆمەڵایەتییەشی تییدا دەژی ئەو ستایشە دەکات کە خەڵک و هێزە سیاسییەکانیان دەیکات. واتە ئاڤا هەما لێرەدا زۆرتر لە ژێر کاریگەرییەکی شەخسی و سیاسی و رەوتی باو و دوور لە تێگەیشتنێکی بابەتی ستایشی هەرێم دەکات. لێرەدایە کە نوسەر کەسێتی خۆی ون دەکات و دەبێ بە گوتاردەر و ستایشکەر و پروپاگەندەکەرێکی سیاسی کە تەواوی رۆمانەکەی دەخاتە ژێر پرسیارەوە.

سەلامەترین هەرێم: خاڵی تر کە هەر لەو لاپەڕانەی سەرەوە هاتووە گوایە هەرێم شوێنێکی زۆر سەلامەتە بۆ ژیان بە تایبەت ژیانی چالاکی سیاسی و بگرە سەلامترە لەو وڵاتەی ئەوی لێیە واتە ئێران و لەیلای پاڵەوان پێی خۆشە لە ژێر دەسەڵاتێکی کوردیدا بژی باشترە. لە راستیدا ئەم تێڕوانینە نەک هەر ئێجگار ساویلکانەیە و زۆرتر لە دیدی جورناڵیستە رۆژئاواییەکان دەچێت کە شتەکان زۆر بە روکەشی دەبینن بەڵکو نادروستیشە. چۆن؟ ئایا کەس هەیە شەڕی هەردوو هێزە جەکداریەکەی یەکێتی و پارتی لە بیر نەبێ کە زیاتر لە دە ساڵ وڵاتیان بە شەڕی خۆیانەوە گەوزانی خوێن کرد. ئایا هیچ کەس لە ناوچەی زەرد و سەوز دەتوانن بقەیەک بکەن لەسەر سەرانی هەردوو بنەماڵەکە. ئاڤا هەما خۆی خەڵکی کوردستانی رۆژهەڵاتە با بگەڕێ و پرسیار بکات و لێکۆڵینەوەیەک بکات کە ژمارەی تیرۆرکردنی پێشمەرگەکانی کوردانی رۆژهەڵات بە کۆمەڵەوە و دیموکراتەوە چەندە لە ژیر سایەی دەسەڵاتدارێتی هەرێمدا. ئایا ئاڤا هەما دەزانێ کە بۆردومانکردنی زێگوێز و کەیە بەتەشوێنی یاری کردن و رمبازێنی تەپبارانکردنەکانی جیمهوری ئیسلامی. لە لایەکی تر، بە پێی چەندان راپۆرتی مافی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان و گشت رێکخراوە مەدەنی و پیشەیی و کۆمەڵایتییەکانی تر هەریمی کوردستان سەلامەت نیە بۆ خەڵکانێک گەر بیانەوێ چالاکی سیاسی بکەن یاخود داوای مافی ژیانی خۆیان بکەن وەک نارەزایەتییەکانی مامۆستایان ئەوا نەک هەر سزای

ئیداری بەڵکو زیندانەکان و تەنانەت کوشتنیش چاوەڕێیانە. بەڵام ئەو هەرێمە سەلامەتە بۆ هەر کەسێک گەر بیەوێ فزە نەکات و ئەو دۆخە قبوڵ بکات یاخود ستایشی دەسەڵاتەکەی بکات.
لێرەدا دەمەوێ بێمەوە سەر بابەتی ژنکوشتن. ئەم هێزە کوردیانەی کە ئێستا دەسەڵاتی ئەو هەرێمە کوردییە دەکەن بوونە سەرچاوەی ئەخلاقیات و بیروباوەڕی پیاوسالاری و لەوەتەی ئەوان هەن شتێک نییە بە ناوی مافی ئافرەت و رێزگرتن لە کەسێتی ئافرەت. زەمینەی کۆمەڵگەی کوردی زەمینەیەکی مەدەنیخوازە و چەندان ئافرەتی بەرهەمدەهێنا کە بەشداری “شۆڕشەکانیان” بکات چ نهێنی و چ ئاشکرا کەچی ئەو ژنانە هەراسان دەکران و بەرەو رووی هەمو وجۆرە کردەیەکی بێ ناموسی دەبوونەوە لە ناو ئەو هێزانەدا. لە دوای راپەڕینەوە تاکو ئێستا چەندان ژن بە دەستی ئەم هیزە کوردیانە کوژراون و بوونە قوربانی پیلانەکانیان دژ بە یەکتری. لە ناوەراستی ساڵانی نەوەدەکاندا شەپۆلێک لە کوشتنی ژنان دەستی پێکرد لە ژێر ناوی شەرەف و جاسوسی بۆ حکومەتی بەعس لە کاتێکدا هەموو هیزە کوردییەکان لە سەرەوە تاخوارەوەیان پەیوەندیان لەگەڵ بەعسدا هەبووە بە پێی ئەو نوسین و کتێب و دۆکیومێنتانەی خۆیان لە سەر یەکدی بڵاویان کردۆتەوە. کوردستان ئێستا لەهەر کات زیاتر ناسەلامەتترین شوێنە بۆ کچان و ژنان. ئەو بارودۆخە ناهەموارە ئابوری و سیاسەتە خراپانەی ئەو هێزە کوردیانە کچان و ژنان کوردیان لەبەردەم چەندان جۆری هەڕەشەی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و جەستەییدا راگرتووە. بە روانین لە مێژووی کۆمەڵگەی کوردی بێت دەردەکەوێ کە بەهۆی سیاسەتی خراپی ئەو هێزە کوردیانەوە بارودۆخی کچان و ژنان گەیشتۆتە ئەوپەڕی باری نالەباری و بێ رێزی و بێ دادی و بێ مافی کە خودی رێکخراوە ژنانیەکانی کوردستان ئاماریان هەیە لەو بارەیەوە. کچان و ژنان لەلایەک فەرهەنگی ئاینی ئیخوانی و وەهابی کردویانە بە ئەسیری لەچک و حجاب؛ لە لایەکی تریش بۆتە بوکەشوشەیەکی سێکسی دەستی کەناڵە تیقیەکان و کارە وەهمییەکانی کچانی مۆدێل و گۆرانی بێژ کە بە پارەی ئەو هێزانە دەڕواتە رێوە. ئەم دۆخەی کە هەیە بەرهەمی ئەو هێزە کوردیانەن کە ئاقا هەما ستایشیان دەکا بەوەی هەرێمەکەیان گەشە پێکردووە.

کان ئاوەکان یان کانی نەوتەکان؟: لە لاپەڕە ٥٤٤دا دەڵێ “سەدام حسێن کانیاوەکانی چیمەنتۆ رێژ کرد تا خەڵکەکە لە بێ ئاوی بمرن.” ئەوەندەی بەو بابەتە بگەڕێتەوە و زۆر جێگەی قسەوباس بە سەدام حسێن کانیاو و سەرچاوە نەوتییەکانی چیمەنتۆڕێژ کرد ئەویش لەبەر چەند هۆیەک لەوانە: مەسەلەی ئاسایشی نیشتمانی، بە عەقڵی رژێمی

بەعس، کە ئەو ناوچانەی دوورە دەستن و نەتوانرێ دەستی دەوڵەتیان پێ بگات واباشترە سەری بنرێتەوە. هۆیەکی تر، هۆی ئابوری بوو کە عێراق نەیدەویست هەموو سامانی نەوتی خۆی دەربهێنێ چونکە لە لایەک نرخی نەوت هەرزان دەبوو لە لایەکی تریش ئەمە دژە بەرژەوەندیەکی دروست دەکرد لەگەڵ ڕێخراوی ئەواپیکدا کە عێراق ئەندامێک بوو وە ئیستەش ئەندامەکە لەو ڕێکخراوە کە یەکێک لە بەندەکانی ئەوەیە ئاستی ڕێژەی بەرهەمهێنان دەبێ بە پێی ئەو خانە بێت کە لە دەستوری ڕێکخراوەکە واژەی لەسەر کراوە. واتە هیچ دەوڵەتێکی ئەندام لە ئەواپیک ناتوانێ سەربەخۆیان ڕێژەی دەرهێنانی نەوت بەرزبکاتەوە و دەبێ پەیوەست بێ بە ڕێکەتتنامەی ئەواپیکەوە. دیارە هەندێ جار سەرپێچیی ڕوو دەدات لە ناو دەوڵەتەکانی ئەواپێکدا بەڵام ئەوە هەندێ حاڵەتە و ستراتیجیەت ئەوەیە کە ئەندامان دەبێ پێوەی پەیوەست ببن. دەوڵەتی عێراق ئەو دەم واتە ساڵانی هەشتاکان تەنها دوو ناوچەی گەورەی هەبوو کە نەوتی لێ دەردەهێنا ئەوانیش ناوچەی کەرکوک و بەسرە بوو و هەر بەم دوو ناوچەیەش ئابوری وڵاتی تارادەیەک باش و تێچووونی دوو شەڕەی گەورە و ژیانی دکتاتۆری خۆی و خانەوادەکەشی پێ بەڕێوەدەبرد. ئێستا بیرە نەوتەکان ژمارەیان دە قات زۆرتر بووە بەڵام لەگەڵیشیدا دکتاتۆرەکان و دەستوپێوەندەکانیشیان دەیان و سەدان جار زیاتر بوون. لەگەڵ هەموو ئەو سەرچاوە نەوتی و سامانە سروشتیەی کە لە هەرێمەکەدا هەیە نەک هەر ناتوانرێ گوزەرانی خەڵکی هەرێمەکەی پێ بەڕێوەببرێ و لە هەرێمەکەدا ژیان ڕۆژ بە ڕۆژ تاڵتر دەبێ بەڵکو خەڵکی هەرێمەکەیان توشی قەرزێکی نێودەوڵەتیش کردووە. ئیتر نازانم نوسەر چۆن چۆنی باس لە هەرێمی گەشەکردوو یاخود هەرێمی ڕوو لە گەشە دەکات.

مانەوەی لەیلا دوای ڕۆیشتنی کارە

ئێران بە هەموو پێوودانگە نێودەوڵەتی و ناوخۆییەکانیشی بە وڵاتێکی پۆلیسی ناودەبرێ و خاوەنی یەکێک لە بەهێزترین دەزگا هەواڵگریەکانە و بە پلەیەک کە خەڵک هەواڵگری بەسەر یەکەوە دەکەن لە ماڵ بۆ ئەو ماڵ و لەم گەڕەک بۆ ئەو گەڕەک و شارە و شاریش. دروستکردنی حاڵەتێکی ئاوها لە نیو کۆمەڵگەدا سیاسەتێکی ئاسایی هەر دەسەڵاتێکی پۆلیسیە و لە مێژووشدا و ئێستاش وێنەی زۆرە و خۆشمان ژیاوین لەو دۆخە پڕ ترس و نائارامیەدا. کاتێک کارە لەیلا بەجێ دەهێڵێ و لە خانوویەکی گەورەی جێیدا و لە ناو گەڕەکەکەی دانیشتوانی وەک کۆمەڵگەی ئێرانیدا نیشتەجێی دەکات بە ماوەی ساڵ و نیوێک لە کاتێکدا پێشتر ناوی هەیە لە لای پۆلیس و بانگکراوە کە بچی بۆ لێکۆڵینەوە ئاخۆ چۆن ئەو هەموو ماوەیەی بە بێ هیچ تەنگ و

چەلەمەیەک بەڕێکرد. ئایا ئەستەم نیە کچێک خۆی بە تەنها لە خانوویەکدا بێ و رۆژانە یاخود هەفتانە بچێ بۆ بازاڕی و پیاسەکردن دەرودراوسێ چاودێری نەکەن یاخود هیچی لە بارەوە پرسیار نەکەن. ئایا پۆلیس و ئیتڵاعاتی ئێرانی ئەوەندە بە ئاسانی دەست بەرداری کچێک دەبێ کە باوکی زیندانی سیاسی بووە و براکەی لەسەر سیاسەت تازەگی لە سێدارە دراوە. ئایا هیچ بە دواییدا نایەن دوای ئەوەی پۆلیس پێی دەلێن خۆت بێی بۆ لامان باشترە ئەگەرنا خۆمان دێین دەتبەین. ئایا ئاوها بە ئاسانی لەیلا ساڵ و نیوێک ژیا لە خانوویەکی قاووباغڵەمە واتە سەربخ□، و نە پۆلیس و نە ئیتڵاعات و نە دەرودراوسێ و موختاری گەڕەک واتە هەواڵگری گەڕەک هیچی لە بارەوە نەزانی و دواتر بە ئاسانی لە رێگەی فڕۆکەخانەی تارانەوە سەفەری وڵاتی دەرەوە بکات بۆ یەکەم جار؟؟؟ ئەم پرسیارانە گۆمان لە گێڕانەوەیەک دەکات کە خەیاڵێک بە رەوانی دروستی کرد بێ.

وەرگرتنی خەڵات

یەکیک لەو خالانەی بایەخی پیدەدرێ و ئەم رۆمانەی پێ هەڵدەکێشرێ گوایە خەڵا تێکی ئینگلیزی وەرگرتووە بە ناوی (ناتلیس). ناتلیس بوک یەکێکە لەو خەڵاتانەی لە وڵاتی ئەمریکا دەدرێت لە چەند بوارێکی نوسینی کتیبدا و چیرۆک و رۆمانیش یەکیکە لەو بابەتانە. نوسەرەکان بەرهه□مەکانی خۆیان دەنێرن و لەو دەزگایە کەسێک یان دوو سێ کەس خەریکی خوێندنەوەی دەبن نەک لێکۆڵینەوەی، چونکە لێکۆلینەوە کاری خەڵکانی ئەکادیمی شارەزایە و لەم ولاتانەش کەسێک کە لە بوارێکدا تایبەت نەبوو خۆی نادات لە قەرەی بابەتێک کە هێ ئەو نەبێ. ناتلیس دابەش کراوە بەسەر دوو گروپدا ئەوانیش براوە ئاڵتونیەکان و براوە زیویەکان یاخود (ئەی و بی) ئنگلیزی. خەڵا تەکەی ئاڤا هۆما کەوتۆتە پلەبەندی دووهەمەوە کە زیویە. ئەم دابەشکردن و پلەبەندیە بۆخۆی سیاسەتێکی جیاخوازی و جیاکاریانەیە (دسکریمینەیشن بە ئینگلیزیەکەی) لە نێوان بەرهه□مەکانی ئەو نوسەرانەدا کە خۆیان کتێبەکانیان دەنێرن. دیارە خەڵات پێدان هەرگیز بە مانای گرنگی و باشی و پڕ بایەخی کتێب نیە. ئەوە دروستە گەر خەڵات بە لایەنێکیدا گرنگ بێ و جێگەی خۆشحاڵی بێ ئەوا بە لایەنێکی سەرەکی تریدا بە مانای شاکار بوونی بەرهه□م نیە بە هیچ کلۆجیک، بگرە ئەو نوسەرانەی زۆرتر خەڵات وەردەگرن شتێک هەیە لە پشتیەوەیە وەک کورد دەڵێ ئەم ماستە مووویەکی تیایە. خەڵا تە جیهانیەکان هەموویان لە ژیر پرسیاری مۆراڵی و پرۆفیشناڵیدان لەوانە خەڵاتی نۆبڵ و ئۆسکار و تەواوی خەڵا تە رۆژئاواییەکان و رۆژهەڵاتیەکانێش چونکە هەموویان لە یەک رەگەزدا بەشدارن ئەویش دوو فاقەیی و رەگەزپەرستی یان

ئیرۆسێنتریکە.

خەڵات لە دنیای رۆژئاوا نادرێ بە بەرهەمێک گەر ناحەز یان دژ بێت بە سیاسەتی رەسمی رۆژئاوا یاخود رەخنەگرێکی قوڵ بێت بە دونیای رۆژئاوا. گلەیی و گازەندە گرفتێک نییە وەک لەم رۆمانەی ئاڤا هەمادا دەیبینین کاتێک گلەیی لەوەدەکات کە کەنەدا ئەندامی پەیمانی ناتۆیە و تورکیاش وەک ئەندامێکی ناتۆ کورد دەکوژێ. سیاسەتی دژە کۆماری جمهوری ئیسلامی یەکێکە لە سیاسەتە رەسمییەکانی دەوڵەتانی رۆژئاوا و سیاسەتی دەوڵەتیش دەبێ بە عەقڵێک و مەرامێک و هەمووشتێ ئینسانی و هەڵسەنگاندنی بەرهەمە ئەدەبی و هونەری و سیاسییەکان لەوێوە سەرچاوە دەگرن و رۆمانەکەی ئاڤا هەماش دژ بە ئێرانی جمهوری ئیسلامییە بۆیە خەڵات وەردەگرێ. گەر ئەم رۆمانە رەخنەگری جدی رۆژئاوا بوایە بەو مانایەی فایلەکانی رۆژیاوا هەڵبداتەوە کە رۆژئاوا لە پشت هاتنە سەرکاری "خومەینی و ئاخوندەکانی ئێرانەوە بوون کە دۆکیومێنتەکان هاواردەکەن بۆ ئەم راستییە ئەوا هەرگیز نەک هەر خەڵات بگرێ هەرگیز ئەو چەند دەرە لە ستایشی بۆ نەدەنوسرا لە بەرگی کتێبەکەیدا لە لایەن ئینگلیزەکانەوە چ ئەدیب و چ سیاسی. پاشان، لەو ولاتانەی ئەو خەلاتانەی لە دەدرێ بە نوسەرێک گوایە بەرهەمێکی ئینسان دۆستە یاخود داکۆکەری کێشەیەکی ئینسانی یان ژینگە ئەوا ئەو وڵاتانە خۆیان سەرچاوەی هەموو ئەو مەینەتیانەن کە کاراکتەرەکانی ناو ئەو رۆمان و چیرۆکانە پێوەی دەتلێنەوە. دروستکردنی هەندە دەزگا بە ناوی خەڵات و هونەر و ئەدەبیاتەوە جگە لە نەخشەیەکی مەبەستداری سیاسەتی وڵاتەکە هیچی تر نییە. تاکو ئیستا هێچ یەکێک لەو رۆمان و چیرۆکانە یاخود ئەو کتێبانە خەڵاتیان وەرنەگرتووە کە رەخنەیان لە سیاسەت و دژەمرۆڤانەیی ولاتەکانیان گرتبێ. وەک تەرەفی ئەمە، تەنها ئەو کتێبانە خەلات وەردەگرن کە مەینەتییەکانی خۆیان تەنها وەک بەرهەمی دەسەڵاتە ناوخۆییەکانی خۆیان دەبینن و جیهانێکیش هەیە کە رووی تێدەکەن بۆ رزگاربوون و ئارامی ئەویش رۆژئاوایە. بۆ نموونە، ساڵی ٢٠١٠ کتێبێک نوسرا بە ناوی "دەست تێکەڵاوی حکومەتی بەریتانیا لەگەڵ ئیسلامی توندڕەو" ناوی نوسەرەکە مارک کێرتس"ە.

ئەم کتێبە بە بەڵگەوە باس لە پەیوەندی مێژوویی یەک سەدەیی بەریتانیا و ئیسلامییەکان دەکات کە چۆن بەریتانیا و دواتر ئەمریکا ئیخوان و ئیسلامییەکانی تری دروست کردووە و ئیستاش پشتیوانیان لێدەکەن. ئەم کتێبە نەک ەهر خەڵات نەکرا بەڵکو حموکەتی بەریتانی رێگەی گرت لەوەی بڵاوببێتەوە و فشاری دانا لەسەر چاپەمەنییەکان کە بۆی جاپ نەکەن. ئەوە بوو دواتر کەسێک لەسەر حسابی خۆی چاپی کرد و

بڵاوی کردەوە بەڵام یەک میدیای ڕەسمی وڵاتان باسیان نەکرد یاخود بایەخێکی ئەوتۆیان پێ نەدا لەگەڵ ئەوەی وەرگێڕدرایە سەر چەندان زمان. نعوم چومسکی یەکێکە لەوانەی کە چونکە هەمیشە ڕەخنەگرە لە سیاسەتی دەوڵەتەکەی نەک هەر خەڵات وەرناگرێ بەڵکو لە لایەن میدیای ڕەسمییەوە یاخود مەین ستریم میدیاوە هیچ کات گفتوگۆی لەگەڵ ناکرێ. هەرچەندە ئەم پێویستی بە خەڵات نییە و چومسکی بەخۆی خاوەن شەخسیەتێکە کە هەموو میدیا ڕەسمییەکانی وڵاتانی غەربی بە لایەک و خۆی بە تەنها بە لایەکی تر. دیارە ناوی تر زۆرن و کە نوسینەکانیان هەمووی دەربارەی ناعەداڵەتی و سیاسەتی دژە ئینسانییانەی وڵاتە ڕۆژئاواییەکانە کەچی هیچ خەڵات ناکرێن.

دیارە لە ڕابردوودا زۆر لەو خەڵاتانە لە لایەن نوسەر و بەرهەمهێنەرەکانەوە ڕەتکراوەتەوە هەر لە خەڵاتی نۆبڵەوە تادەگات بە ئۆسکار و ئەوانی تر. لێرەدا ئاماژە بە یەکێکە لەو خەڵاتە “گەورانەی” دنیای هونەر دەدەم لە ئەمریکا بە ناوی خەڵاتی ئۆسکار کە ساڵانە دەدرێت. لە دوو سێ ساڵی ڕابردوو زۆربەی زۆری ئەکتەر و هونەرمەند و کەسێتییە ڕەشەکان بایکۆتیان کرد و بە خەڵاتێکی سپی پێستیان لە قەڵەمدا. دیارە پێشتریش خەڵکانی تر مەحکومیان کردووە و تەنانەت بۆ وەرگرتنی ئەو خەڵاتە نەچوون وەک ئەکتەر و هونەرمەندی دیار و بەناوبانگی دنیای فلیم و سینەما و شانۆ “مارلۆن براندۆ” لەسەر فلیمە بە ناوبانگەکەی (العراب) ساڵی ١٩٧٢. ڕەتکردنەوەی خەلاتەکەشی وەک ناڕەزایییەک بوو لە بەرامبەر ئەو فلیمانەی هەڵی بوو کە نەتەوە بومییەکان “هندیە سورەکان” بە شێوەیەکی دڕندە و ناشیرین پیشان دەدات. لەسەر ئاستی هونەریش ئەم خەلاتە جیهانیانە گرفتی هەڵسەنگاندنی هونەریان هەیە کە پرۆفشناڵێتیان دەخاتە ژێر پرسیارەوە.

یەک نموونە لەم بارەیەوە باس دەکەم. ڕۆمانی “خانمە بچوکەکان”ی لویس مەی ئاڵکۆت کرا بە فلیم و ساڵی ٢٠١٩ بڵاوکرایەوە و ناوبانگێکی زۆری پەیداکرد کە باس لە دەورانی مێژوویی سەدەی نۆزدە دەکات. دوای ئەوەی خەڵاتی ئۆسکاری پێدرا کەوتە بەر ڕەخنەیەکی زۆری ڕەخنەگران و بینەران بەوەی لە دوو دیمەنی فلیمەکەدا بوتڵی ئاوی پلاستیکی و میتاڵ لەتەک ئەکتەرەکانەوە دانرابوون. ئەم هەڵەیە سادە و گرنگە و نەبینینی لەلایەن لیژنەی سەرپەرشتیاری ئۆسکارەوە گوایە ئەندامانی لیژنە هەموویان پرۆفیشناڵی ئەکادیمی و هونەرین بە عەیب و عارێکی ئۆسکار لە قەڵەم درا. دیارە ئەمە یەکجار نییە کە شتی ئاوها ڕوودەدات بەڵام پەیامەکە ئەوەیە مەرج نییە ئەوەی خەڵات وەربگرێ باشە و ئەوەی وەری نەگرێ باش نییە.

لە دواییدا،

لەو رۆمانەدا چەندان چەمک و وشە و باس و خواسی ناسازی تێدایە کە باس زۆر هەڵدەگرن لەوانە چەمکی پێشمەرگە و رەهەندی مەرگدۆستی و دژە ژیاندۆستی و رەگەزی سیاسی و کۆمەڵایەتی و حزبی و نەتەوەیی و چینایەتییەکانی کە نوسەر زۆر روکەشانە و کلاسکیانە و لەسەر بنەمای هەست و سۆزەکی نەتەوەییانە وو دوور لە عەقڵییەتێکی رەخنەگرانەوە باسی ئەو وشەیە و ئەو چەمکەکەی کردووە. ئەم باسە هەی شوێنێکی تایبەتترە و بە ئەم رۆمانە هەر ئەوەندە نوسینە بەسە دەربارەی.

سەرچاوەکان:

کوشتنی ژن لە کەنەدا
https://www.bwss.org/eleven-cases-of-gender-based-violence-res
/ulted-in-deaths-in-past-36-days-in-canada
لە هەرێمی کوردستان https://hengaw.net/so/news
کوشتنی ژنانی نەیتیڤ
https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/missing-and-
murdered-indigenous-women-and-girls-in-canada
https://www.rcmp-grc.gc.ca/en/missing-and-murdered-aboriginal-
women-national-operational-overview
ژن کوشتن لە ئەمریکا
https://www.statista.com/statistics/327462/women-murdered-by-m
/en-united-states
خۆکوشتنی ژانان لە کەنەدا

/https://www.suicideinfo.ca/resource/women-and-suicide

خۆکوستنی لە ئەمریکا
United States: Suicide Injury Deaths and Rates per ,2016
100,000. (All Races, Both Sexes, All Ages)”. Retrieved March
3, 2018
https://www.cdc.gov/injury/wisqars/index.html
کلیپتۆکراسی
https://www.cam.ac.uk/kleptocracy
خکوشتنی گەنجان لە کەنەدا
https://www.thestar.com/news/investigations/2018/09/14/youth-s

uicide-is-like-a-cancer-experts-warn.html

ورد و درشتـــــــی پڵۆت.. گۆران سەباح

لە کوردی “گرێ” یان “گرێچن” دێنە بەکاربردن. با “پڵۆت”یش هەبێ. بۆ نا؟ وەرگرتنی وشەی بیانی زمان دەوڵەمەند دەکات.

ڕۆمان بێ پڵۆت نا بێ. خراپترین ڕۆمان بێنە، پڵۆتی هەیە. مەرج نییە ڕۆمانووس پڵۆت بخوێنێت تا ڕۆمانەکەی پڵۆتدار بێت، بەڵام مەرجە بیخوێنێت (یان لانی کەم زانیاری لەسەر هەبێت) تا پڵۆتێکی باش داب□ن□ت بۆ ڕۆمانەکەی. پڵۆتی باش هێز و چێژ بە ڕۆمان دەبەخشێت. سەرکەوتنیش. پڵۆتی خراپ خوێنەر بێزار دەکات. قەت نەتبیستووە لە خوێنەرێک بڵێ، “هەر لە دە لاپەڕەی یەکەم لێی بێتاقەت بووم وفڕێم دا”؟

ئەگەر ڕۆمان بە ئۆتۆمبیل بچوێنین، دەتوانین بڵێین پڵۆت بزوێنەری ڕۆمانە، (زمان)یش ڕۆنی بزوێنەرەکەیە.

پڵۆت چییە؟

پڵۆت زنجیرە ڕووداوێکە چیرۆک دروست دەکات. ڕووداوەکان پێوەندییان پێکوە هەیە. گرێدانی ڕووداوەکان بە یەکتر و چۆنێتیی پێوەندیی نێوانیان گرنگن. بۆ نموونە: پەنجا ڕووداوت هەیە لە ڕۆمانەکەت. کامەی دەبێتە یەکەم، کامەی کۆتایی، کامەی دووەم، کامەی پێش کۆتایی؟ بۆچی بیستەم ڕووداو بیستەمە، بۆ پێنجەم نەبوو؟ بۆ پێنجەم ڕووداو چلەم نەبوو؟ ئەگەر ڕۆمانووس سەری لەم کەینوبەینە دەرچوو، دەتوانێت پڵۆتێکی باش داب□ن□ت.

ئەم پڕۆسەیەی سەرەوە وەک دیزاین وایە. چی لە کوێ دادەنێی؟ دیزاین لە ڕۆمان پێی دەگوترێت (structure) واتە بونیاد. لێتان تێک نەچێت من باسی تیۆری ڕەخنەیی بونیادگەری ناکەم، کە شتێکی ترە. باسی بونیادی ڕووداوەکان دەکەم. کەواتە پڵۆت و بونیاد زۆر لێک نێزیکن

و بە یەکتر نابن.

دەیان پێناسەی ئەکادیمی هەن بۆ پڵۆت. با سەری خۆمانیان پێ نەشینین لەبەرئەوەی من باسی پڕاکتیک دەکەم، باسی تیۆر و پێناسە ناکەم.

بۆ پڵۆت و دیزاین چەند مۆدێلێک (شێواز) هەن.

مۆدێلی یەکەم: بونیادی سێ پەردەیی: Three-act structure model

سید فیڵد (Syd Field) لە ١٩٧٩ ئەم مۆدێلەی داهێنا. ئەم مۆدێلە ڕووداوەکان دابەش دەکاتە سەر سێ پەردە: دەستپێک (setup)، ڕووبەڕووبوونەوە (confrontation) و چارە (Resolution). بەڵام ئەوە بەس نییە. چۆن ڕووداوەکان بەسەر ئەم سێ پەردەیەدا دابەش دەکەی؟ کامە ڕووداو دەهێنییە پێشەوە؟ بۆ وەڵامی ئەم پرسیارانە سەیری مۆدێلی هەشتەم بکە.

مۆدێلی دووەم: بونیادی حەوت خاڵە چیرۆک (Seven-point story structure)

ئالگیس بەدریس (Algis Budrys) ئەم مۆدێلەی داهێنا. یەکێک تووشی کێشەیەک دەبێت. هەوڵدەدات چارسەری بکات. پاش پلان و هەوڵێکی زۆر، تووشی شکستێکی گەورەی چاوەڕوانەکراو دەبێت. کۆڵنادات و ڕێیەکی تر دەگرێتە بەر. ڕەنگە سەر بگرێت و ڕەنگیشە تووشی شکستێکی تر بێت. پاشان پاساو دەهێنێتەوە بۆ وای لێ هات.

- کارەکتەر
- ڕووداو
- کێشە
- هەوڵی چارەسەر
- شکستی چاوەڕوانەکراو
- ڕێیەکی تر، سەردەکەوێت یان شکست دێنێت
- بۆ وای بەسەر هات (پاساوهێنانەوە)؟

لە ئەدەبی ئەمریکیدا، ئەم جۆرە پڵۆتە زۆر دەتە بەکاربردن.

مۆدێلی سێیەم: ڕاچەتەی پڵۆتی لەسە دەنت (Lesser Dent Plot Formula)

لەسە دەنت ئەم مۆدێلەی داهێنا. ڕاچەتەکەی بەناوبانگە لە نەو

نووسەراندا. ڕووداوەکان دەبنە چوار کۆمەڵە. ڕووداوگەلی کۆمەڵەی یەکەم شێوازی کاری ئەنتاگۆنیستەکە پێشان دەدات (ئەگەر بکوژ بێت، چۆن خ□□□ک دەکوژێت، ئەگەر پارێزەر بێت چۆن کەیسەکانی دەباتەوە/دەدۆڕێنێت). دەبێ شێوازەکەی جیاواز بێت لە هەموو شێوازەکانی تر. کۆمەڵەی دووەم پێشانی دەدات ئەنتاگۆنیست چی دەوێت. ئەو شتەی دەیەوێت دەبێ جیاواز بێت لە هەموو داواکارییەکی تر. کۆمەڵەی سێیەم شوێن دەناسێنێت. شوێنەکان دەبێ جیاواز بن. کۆمەڵەی چوارەمیش باسی تێوەگڵانی پڕۆتاگۆنیست دەکات، چۆن ئەنتاگۆنیست بۆ ئەو هەڕەشەیە و چۆن چارەی دەکات. ئەم پڵۆتە زێتر بۆ کورتە چیرۆک دێتە بەکاربردن.

مۆدڵی چوارەم: شەش توخمی پڵۆت (Six elements of plot)

جۆو بەنتینگ (Joe Bunting) ئەم مۆدڵەی داهێنا لە کتێبەکەی بە ناوی (بونیادی نووسین: The Write Structure). ئەم مۆدڵە باوە لە نێو ئەدەبی کوردیدا. پڵۆت دابەش دەکات بەسەر ئەم شەش توخمەی خوارەوەدا:

یەکەم: دەرخستن (Exposition)

باسی پڕۆتاگۆنیست و جیهانەکەی دەکەی. بەو ڕووداوانە دەست پێ دەکەی کە بەها و کەسایەتی و ئاکاری کارەکتەرەکەت دەخەنە ڕوو.

دووەم: ئاگری بن کا (Inciting incident)

شتێک ڕوو دەدات، ئەم ڕووداوە دەبێتە هەوێنی ڕووداوەکانی تر، ئاگرەکە خۆش دەکات.

سێیەم: ئاگرەکە ئاڵۆز دەبێت (Rising action)

چەند شتێک ڕوو دەدەن، ئەم ڕووداوانە دەبنە هۆی دروستبوونی ترس و ئاستەنگ بۆ پڕۆتاگۆنیست. ڕەنگە سەرەتانی ه□ بێت، شتێکی بەسەر بێت، یان بە ئاسانی لە ئەنتاگۆنیست ناگات، یان شتێکی زۆر گرنگ ون دەکات، هتد. ئەم ڕووداوانە تەشویق (suspense) دروست دەکەن. خوێنەر لە مەراق دەمێنێتەوە، حەز دەکات بزانێت چی ڕوو دەدات.

چوارەم: ڕاڕایی (Dilemma)

لەم ڕووداوانەی لێرە ڕوو دەدەن، پڕۆتاگۆنیست ڕاڕایە، نازانێت چی بکات. دارێکی بەدەستو□یە پەنجا سەری بە هەرامەیە. دەبێ سەرێک،

ڕێیەک هەڵبژێرێت.

پێنجەم: لووتکە (Climax)

لەم ڕووداوانەی ئێرە، پڕۆتاگۆنیست ئەو بڕیارانەی لە قۆناغی پێشوو داونی، جێبەجێیان دەکات. ئەوەی لە سەرەتاوە کاریان بۆ دەکەیت، ڕوو دەدەن، لێرە دەیاندوورییەوە، هەمووی بەگۆڕێ وەدەکەی. ئێرە ئەو شوێنەیە خوێنەر لە سەرەتاوە بەدوایدا دەگەڕێت، حەز دەکات بیگاتێ.

شەشەم: پێچانەوە (denouement)

ئەم ڕووداوانە کۆتاییەکە بۆ خوێنەر ئاشکرا دەکەن. بارگە پێچانەوەیە، شتەکان دەگەن بە ئەنجامێک. وەک ئامادەکردنی دۆڵمە، پاش هەموو شتێک دەبێ بیپێچییەوە و بیخەیە سەر ئاگر. جا نووسەر ئازادە بە کراوەیی یان بە داخراوی کۆتایی پێ دێنێت.

مۆدڵی پێنجەم: پڵۆتی سکۆت مێریدیت (Scott Meredith’s plot)

سکۆت مێریدیت ئەم مۆدڵەی هەیە: پڕۆتاگۆنیست کێشەیەکی هەیە. هەوڵ دەدات چارسەری بکات، بەڵام چەند ئاستەنگێکی دێنە پێش. پاشان شتێکی تری بۆ ئاشکرا دەبێت، وای لێ دەکات هەوڵێکی تر بدات و بگاتە چارەسەر. لە مۆدڵی دووەم نێزیکە.

مۆدڵی شەشەم: حەفت هەنگاوە بنەڕەتییەکەی کرداری مرۆڤ (The Seven Basic Steps of Human Action)

جۆن تێربی (John Turby) ئەمەی داهێناوە.

- کێشەیەک کار لە یەکێک دەکات.
- حەز و کاردانەوەی کەسەکە.
- یەکێکی لێ قیت دەبێتەوە و د□ بێتە ڕێگر.
- بیرکردنەوە و پلاندانان.
- شەڕ، ململانە.
- لەخ□ تێگەیشتن، کەسەکە کۆمەڵێک شتی بۆ ڕوون دەبێتەوە.
- ژیان بەردەوام دەبێت، ئەو کەسە کێشەکە چارسەر بکات یان نا.

مۆدڵی حەفتەم: هەواڵی باش/خراپ

نووسەری ئەمریکی، کێرت ڤانەگەت (Kurt Vonnegut) ئەم مۆدڵەی

داهێنا. مۆدڵەکە پێنج جۆرە پڵۆت لەخۆ دەگرێت:

یەکەم: دە کونێ (man in hole)

دووەم: کوڕێک کچێک دەبینێت (boy meets girl)

سێیەم: ساندر□لا (Cinderella)

چوارەم: لە خراپەوە بۆ خراپتر (from bad to wrose)

پێنجەم: هەواڵی باش/خراپ

ناوی ئەم مۆدڵە بە پڵۆتی کۆتایی ڕۆیشتووە (هەواڵی باش/خراپ) چونکە کێرت ڤانەگەت زۆر کەیفی پێ هاتووە. لەم هێڵکارییەی خوارەوە، هەر پێنج پڵۆتی ئەم مۆدڵە ڕوون □□کراوەتەوە:

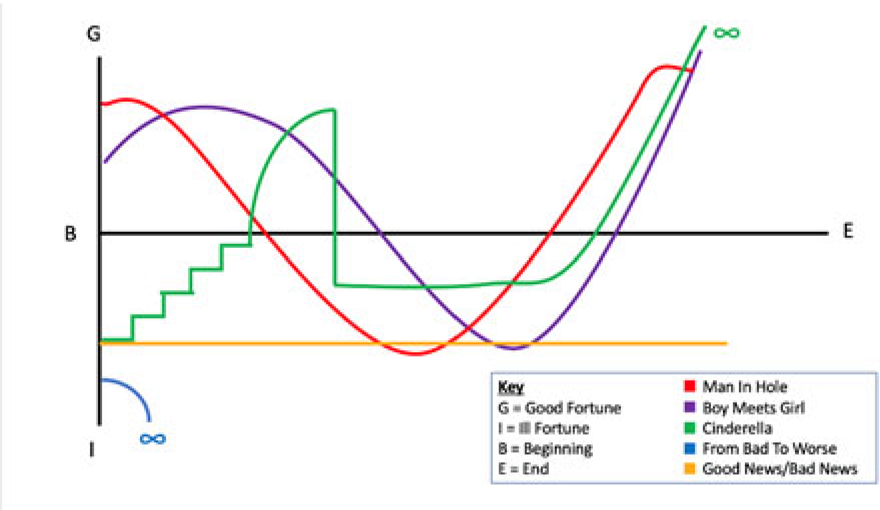

مۆدڵی هەشتەم: مۆدڵی دانەخۆرە (Hook Model)

بۆ خۆم ئەم مۆدڵەم دروست کردووە. لە ئەزموونی خۆم بۆم دەرکەوتووە باشترینە بێو دەستپێکی هەر بەشێک ل□ □□ □□مانەکەت ئەمانەی تێدا بێت: ڕوو داوی دانەخۆرە (hook)، خێرا و ئاکشن. ئەم س□ □ ج□رە ڕووداوە خوێنەر ڕادەکێشێت بۆ نێو ڕۆمانەکە. لە نێو هەر بەشێکدا دەکرێ ململانە، ئاستەنگ و کێشە ه□ب□ن. دەکرێ لە هەر بەشێکدا ک□لایماکس هەبێت بۆ پڵۆتی سەرەکی و وردە پڵۆتەکان. دەکرێ هەر بەشێک پێک بێت لە چەند ڕووداوێک خوێنەر بخاتە مەراق بۆ بەشی دواتر.

وردە پڵۆت (Sub-plot)

وردە پڵۆت (وردە گرێ) وەک چیلکە وان، ئاگرەکە خۆشتر دەکەن. زگت بە پڕۆتاگۆنیست نەسووتێت. بە دار و بەردی دادە. با ل□ □□ ی□ک کاتدا،

زیاتر لە کێشەیەکی هەبێت. کێشەیەکی سەرەکی (پڵۆت) لەگەڵ چەند وردە کێشەیەک.

بەکورتی، پڵۆت واتە ڕووداو، کەواتە ڕووداو واتە ڕۆمان. ڕۆمانی کەم ڕووداو بێزارکەرن. سەرەتای هەر بەشێکی ڕۆمانەکەت دەبێ بە ڕووداوێکی سەرنجڕاکێش دەست پێ بکات. باسی کەش و هەوا و وەسفی شوێن و لاواندنەوە و هەست و ئەو شتە سواوانە مەکە کە ڕۆمانی کلاسیک خۆی پێیانەوە خەنی کرد.

تۆی نووسەر ئازادی کام مۆدڵ بەکار دەبەی. دەتوانی هیچیان بەکار نەبەی! چۆنی دەنووسی، بینووسە، بەڵام خۆشی بنووسە، بەتامی بنووسە. چۆن وای بنووسم؟ جارێکی تر باسی ئەوە دەکەم.

سەرچاوەکان

Alberski, W., 2012. Selected Functions of Narrative Structures in the Process of Social and Cultural Communication. *Styles of communication*, *4*(1).

Bunting, J., 2021. The Write Strcuture.

Field, S., 2005. *Screenplay: The foundations of screenwriting*. Delta.

Vonnegut, K., 1980. *How to write with style*. International Paper Company.

Truby, J., 2008. *The anatomy of story: 22 steps to becoming a master storyteller*. Farrar, Straus and Giroux.

Grindon, L., 2012. Cycles and clusters: The shape of film genre history. *Film genre reader IV*, pp.42-59.

” فەلسەفەی ئاکاری پزیشکی” ی مامۆستا “ڕێبوار سیوەیلی”★.. هاوڕێ خالید

ئەم کتێبە، بۆ کێ نووسراوە؟

بۆ ئەوەی بۆ باشی لەم کتێبە تێبگەیت، سەرەتا، خۆشەویستەکت بەدەستی جەلادانەی پزیشکەکانی نیشتیمان لە دەست بدە..

بۆ ئەوەی لەو کتێبە تێبگەیت…

لە سوچێکەوە ڕابمێنە ئەو کاتەی خوشکەکەت یان خێزانەکەت، دەچێتە بەر دەستی پزیشکێکی پیاو…

ئەو کاتەی دایکت ماندووەکەت، کارگوزارەکەی نەخۆشخانەی ڕزگاری بە: دکتۆر… بانگ دەکات

ئەوکاتەی براکەت دووچاری دۆخێکی دەروونی دێت، ترسی ئەوەی هەیە بچێتە سەردانی پزیشکی دەروونی.

ئەوکاتەی خۆت زمانت تەتەڵە دەکات، لەبەردەم پزیشکدا، نازانیت بۆچی لەوێیت!

…

١. وتاری دەق:

فەلسەفەی ئاکاری پزیشکی کتێبێکە بە قەبارەی 105 لاپەڕە، لە ساڵی 2013، لەلایەن مامۆستا ڕێبوار سیوەیلییەوە نووسراوە. یەکەمین کتێبە لە بواری فەلسەفەی پراکتیکی و ئاکاری نەخۆشەوانییدا تا ئێستا بەر زمانی کوردی کەوتبێت. وەک هەمیشە هەوڵێکی جددی و خەمخۆرانەی دیکەی مامۆستایە، سەندیکای پزیشکان سپۆنسەریان کردوو، و ئێستا دووەم چاپی لەبەردەستی خوێنەردایە…

گوتار و باس و خواسی ناو تێزەکە بەدەوری مرۆڤێکدا دەسوڕێتەوە؛ کە “بەشێک لە (بوون)ەکەی بەشێوەیەکی کاتی لە کێشەدایە” باسکردنە لە پەیوەندی (دیالێکتیکی نێوان نەخۆش و نۆشدار) : وەڵامی ئەو پۆلە پرسیارانەی : چۆن و چی پێویستە لەسەر نەخۆشەوان و نۆشدار تاکو لە پرۆسەیەکی: (تەندروستی، دەروون دروستی، ئاکاری، یاسایی و مرۆیی) کۆمەک بە نەخۆش بگەیەنێت؟ هاوکات ئەرکەکانی نەخۆش چین و چۆن دەتوانێت ببێت بە بەشە ساغلەم و تەندرووستەکەی خۆی و کۆمەکی بەشە نەخۆشەکەیتری بکات؟ …وەک بەشێک لە پزیشکی خودی خۆی و بەڵکو هاوکاری پزیشکی نۆشداریش.

ڕۆڵ و کەسایەتی مامۆستا، وەک فیگەرێکی دیاری نووسین، لە ئایدیا و

ئەرگومێنتەکانەدا بەتەواوی خۆی بەرجەستە دەکات. لە ڕووی هەڵبژاردنی بابەت و، خەسڵەتی سروشتی نووسینەکانی، کە مەرگ و خەسڵەتی ڕێنیسانسەکیان پێوەیە و وروژێنەری بیرۆکەی نوێ و لەدەری کۆدی کەلەنە گرنگەکانن…

گرنگی و بایەخی تەنزەکە لەوەوە دەردەکەوێت مامۆستا: (لە زمانی هیچ و زمانی مردوو و زمانی نەبوونی بەرهەمێکی لەم شێوەیە تێدەگات، دەبێت بە زمانی زمان، بە زمانی وشە، زمانی پیت، وردتر لە پیت، تەکمە، چۆ، ئەلفێکی تر دەخاتە سەر هەژماری کارەکانی، و ئەم کەلێنە لە کتێبخانەی کوردی لە هیچ بوون و مردن و نەبوون ڕزگار دەکات) وەک کۆمێنتارێکی وریا خۆی دەخزێنێتە کەلێنی پەیوەندی نێوان پزیشک و نەخۆش، بە مەبەستی سنوردارکردن و پارازێنت کردنی ئازادییە ڕەهاکانی پزیشک و بە کولتووورکردنی مۆدێلێکی هیومانیستیانەی نەخۆشەوانی تەنزە ئاکارییەکەی لە فۆرمی ئەتەکێتێکی مرۆڤانە و ئەدەبیاتی هیومانیستییانەی سەردەمیانە پێشکەش بە کتێبخانەی کوردی دەکات.

ئەرگومێنتی سەرەکی بریتییە لە، جەختکردنەوە لە شکۆ و کەرامەتی مرۆڤی نەخۆش، دەرگا بە ڕووی ئەودیو ئازار و برینەکانی نەخۆش و میتافیزیکای نەخۆشیی و نەخۆشناسییدا دەکاتەوە. دەنگی زمانەکی تر دەبیستین نوێ و سەرنجڕاکێش سەبارەت بە ستایلی بیرکردنەوەی دونیای ئێمە. کە

جەختکردنەوەیە لە واتاکانی "مرۆڤبوون" هاوار و بانگەوازە بەوەی کە تەنها عەقڵانیی بوون بەس نییە بۆ کامڵبوون و بەختەوەربوونی مرۆڤ. بەڵکو توخمەکانی ویژدان و هەڵچوونە دەروونییە چالاکەکان لە واقیعی پراکتیکییدا لەتەک ئەوانیتردا، وزە و بەختەوەرییەکی دەروونی لە بن نەهاتوو دەبەخشنەوە، کە ئەویان ڕەسەنەکەیە… ئەو کاتەی مرۆڤ لە ڕێگەی مرۆڤبوونییەوە بوونی خۆی دەچەژێنێتە ناو بوونی ناتەواو و قەیرانیاوی ئەویتر، لە قوڵایی دورگەکانی دەروونییەوە هەستێکی بەختەوەرانەی ناوازەی بۆ درووستدەبێت، هەستدەکات ئەوەی کە کردوویەتی بە تەنها ڕاستەقینەکەیە و ئەویتر هیچ.

گرنگی و بایەخەکانی ئەم کتێبە زۆرن، لە سەرەتاییترینیان ویژدانی خوێنەرەکەی ئەکتیف دەکاتەوە بەوەی هەستە قووڵەکانی بەر نەخۆش و خەیاڵی بەر پیشەی پزیشکی دەکەوێت. هاوکات کارێکی جوانیشە بۆ بە کولتوورکردنی ڕۆشنبیری نەخۆشەوانی. ڕەنگە گونجاوترین جێگەیەکیش بۆ فەزادانی ئەم کتێبە، یەکەی ڕاگەیاندن و ڕۆشنبیریی هەر نەخۆشخانە و یەکە تەندرووستییەکان بێت، ئەگەر وەک درووستکردنی تەنها دیمەنێکی ئیستاتیکیش بێت بۆ ڕەفەیی تەزاوییان..

2. گوتاری دەق و ڕانان…

ناوەڕۆکی کتێبەکە بەیەک ڕیتم لەسەر دیووی دەرەوەی پەیوەندی نەخۆش و پزیشک دەوەستێت لەشێوەی پانێلێکدا وتووێژی فەلسەفی و ئاکاری و یاسایی لەسەر دیووی ناوەوەی پەیوەندی نەوان نەخۆش و پزیشک دەکات. بەمشێوەیە:

"لە دەستپێکدا وەک ڕێز و پێزانینێک، هاوکات بیرخستنەوەی خوێنەر، کتێبەکە پێشکەش بە ڕەوانی (مەلا مەحەمەدی ئیرواسی) کراوە، کە لە سەدەی ١٨ دا یەکەمین دەستنووسی پزیشکی نووسیوە.

پاشان پێشەکی و میتۆد و ئاراستەی کارکردن ڕوونکراوەتەوە، لەوەدا هاتووە کە میتۆدی گەڕان و پشکنین (ئەزموونکردن) پەیڕەو دەکرێت کە بەدوای پەیوەندی نێوان پیشە و زانستی پزیشکی و سەرچاوە فەلسەفییەکانە..

بزوێنەری بزاوتنی هەر پەڕەگرافێکی، بەڵکو هاندەری مامۆستاش، داکۆکیکردنە لەم گوزارشتە "پزیشکی وەک پیشەیەک هەم هونەر و هەم زانستە و ئەم زانست و هونەر و پیشەش دروستکەری ئاکارێکی تایبەتە کە ناکرێت لەیەکتر جیابکرێنەوە"

دەکرێت ناواخن بەسەر ئەم بەشانەدا دابەش بکەین :

*شیکاری بۆ چەمک و زاراوەکان و کلیلە وشەکان:

- ئاکاری پزیشکی
- بنەمای فەلسەفیانەی ئاکاری پزیشکی
- نەخۆشناسی
- نەخۆشی و فەلسەفە
- فەلسەفە

*پاشان بە پابەندی چوارچێوەی ناونیشانی کتێبەکە (پزیشکی-فەلسەفە)، هەموو سەرنجەکانی لەسەر سێ پزیشکی فەیلەسوفی ناو کولتووری فەلسەفی یۆنان، کە کردەتەوە. لەوانە دیارترینیان، هیپۆکراتیسە. لەوەدا:

*گەشتێک بەناو پێش زەمینەی پزیشکی لە یۆنان دەسپێدەکات

وە مەرج و بنەماکانی هیپۆکراتیس بۆ کاری پزیشکی ڕەسەن چیین؟ باس دەکات.

و پاشان

*دەقی سوێندنامەکەی هیپۆکراتیس بە کوردی، هاوپێچ کراوە.

*ئینجا ئەنجام و پێشنیازەکان پێشکەش دەکات.

پاشان دەگەینە گرنگترین بەشەکانی ناو کتێبەکە، لەوەدا هاتووە: ئاماژە بە مافەکانی نەخۆش و مافەکانی پزیشک دەکرێت.

پاشان باسی پرسەی چارەسەری و نەشداری و چارەسەری لەنێوان میهرەبانی و پسپۆڕییدا کراوە..

لە گرنگترین بەڵگەکانی کتێبەکە:

"پێویستە لەسەر دەسەلاتداران خزمەتگوزارییە تەندروستییەکان و ئاستی کولتووری خەڵک لەبەرچاو بگرن، وە لە هەمانکاتیشدا چاوپۆشی نەکات لە بارودۆخی زانستە پزیشکییەکان و ئیمکاناتە تەندروستییەکان" وە هەروەها هاتووە "ئاکاری پزیشکی ئەو سیاسەتانەی تەندروستیش دەگرێتەوە، کە سیستەمی سیاسی لە ڕێگەیانەوە بەرگری لە بارودۆخی تەندروستی و ساغڵەمی کۆمەڵگا دەکات و بەهۆیانەوە ئاسایشی کۆمەڵایەتی دابنین دەکات."

هەروەها لە گرنگترین ئایدیاکانی ناو کتێبەکە: "مرۆڤ بەوەی کە نەخۆش بکەوێت جەوهەری خۆی لە دەستنادات"

دوای ئەوەی سێ پزیشکی فەیلەسوف وەک نموونەی فەلسەفی و پزیشکی وەردەگرێت، تیشکدەخاتە سەر یاسا و ڕێسا تەندروستییە جیهانییەکان پاشان پرسەی چارەسەری نەخۆش و لە کۆتاییدا، بەردی مافە دەستوورییەکانی نەخۆش نووسراوەتەوە و هاوپێچ کراوە.

خالید هاوڕێ

لەماڵی وەفایی بەردەستە

-——————~~~~~~~~~

ڕیفرێنس:

پیاوەکی ڕەنگاو ڕەنگی تەبیعەت شووشەیی.

کوڕی ناو بنەماڵە خانەدانەکان، خۆی فڕێداوەتە ناو مەزرای زەرابە پەنگخواردووەکانی کولتوورە قەزەونەکانی نیشتیمان. ئەو دەیەوێت وەرزی گەرمای هاوینی کولتووری ئێرە بە بارینی وشەکانی، خۆش بکاتەوە. .. بەڵام پێدەچێت بێهودە بێت.. جەخاری شەرمهێنەرانەی ئێرە تەواو هیلاکی کردووە…تەمەنی لە هاوین چەقیووی هەڕەبزەکاوی کولتووری ئێرە، لە ئەژدیها دەچێت تینووە بە خوێنی دڵان. … دەی ئەو بە وزەی وشەکان دەجوڵێتەوە، تەنها وشەکان…. ئەوانیش زۆر بە قورسی دەنە دەرەوە.،. هێندە بە زەحمەت تا ئێستا دووجار دەیان تەقاندووە….

ناکۆکییەکانی پێکهێنانی دەسەڵات لە بەغداد.. عوسمان حاجی مارف

ناجێگیری سیاسی لە عێراقدا کێشەو گرێ کوێرەیەکە کە هەرجارە ڕێکەوتن و پێکهاتنێك لە نێوان ئەو هیزە سیاسیە میلیشیایی و مافیاییانەی بەدوای ساڵی ٢٠٠٣وە لە سەر شانۆی سیاسی عێراق هەڵسوڕانی سیاسی و گەمەی هاوسەنگی هێزو بازرگانی بەدەسەڵاتەوە دەکەن، لە ئاستێکی دیاریکراودا بە بنبەستی خۆی گەیشتووە. گومان لەوەدا نیە کە نەک نەیانتوانیوەو نەیانویستوە ئارامی بە هەلومەرجی سیاسی عێراق دابین بکەن، بەڵکو ئەو گێژاوو ناجێگیرییە سیاسییان بەئاستێکی زیاتر و زیاتر و مەترسیدارتر گەیاندووە.
ئەوحاڵەتەی کە بەدوای هەڵبژاردنی ئۆکتۆبەری٢٠٢١دا پێشهات کە زۆر بە ئاشکرا شکستخواردن و ڕێزەی ناهاوسەنگییەکی وەها لە هێزەکانیان دەرهات، کەلە ناو کێشمەکێشی پێکهێنانی حکومەتدا دەرگیر بون و لەبەرامبەر گەورەترین سەرگەردانی و ناکۆکیدا هێزەکانیان لاسەنگ ڕاوەستان. هەربۆیە ئەو پرسیارە دێتە سەرمێزی هەریەک لەو هێزە تائیفی و ناسیۆنالستانە، ئاخۆ کام حکومەت ئەتوانن پێک بهێنن؟ حکومەتی زۆرینە یان حکومەتی هاوپەیمانی؟ ئیستحقاقی هەڵبژاردن یان هاوسەنگی هێز؟ کێشەکەیان لە دوریانێکدایە کە هەر کامیان هەڵبژێرن، ڕێگاچارەیەك ناخاتە بەردەمیان تا بتوانن کۆتایی بە قەیرانی دەسەڵاتی سیاسی و ناجێگیری سیاسی و بنبەستی خۆشیان بهێنن، چونکە نەك هیچ پێشبینییەکی لێ ناکرێت بە وەڵام بە نائارامی دۆخی سیاسی عێراق، بەڵکو ناتوانێ کێشەو ناکۆکییەکانی نێوان خۆشیان دامرکێنێتەوە.
ئەم واقعیەتە ئاکامی دەخالەت و ڕۆڵ وکێشمەکێشی سی ساڵ زیاتری هەوڵی باڵادەستی دەوڵەتی ئەمریکایە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا وەک تاکە جەمسەرێکی زلهێزی دنیا بە سەپاندنی کۆنترۆڵ و گوندەیی خۆی بەسەر تەواوی دنیای سەرمایەداریدا، کە مایەی داروخان و تێکدانی تەواوی شیرازەی بنەما کۆمەڵایەتی و سیاسییەکانی ناوچەکە و بە نەکەرگرتن و بەگەرخستنی چەندین هێزی کۆنەپەرستی ئیسلامی و تائفی و نەتەوەپەرست بوو. لە هەمان کاتدا ئەو هێزە سیاسیانەش بونە بەشێکی سەرەکی لە زیاتر تێکدان و داسەپاندنی ئەوپەڕی دۆخی نالەبارو وێرانکاری و گێژاوی سیاسیدا، بە مانایەک"جێگیر"بونی ناجێگیری سیاسیە.
ئێستاش لە ئاکامی پاشەکشەو بنبەست و شکستی سیاسەتەکانی ئەمریکا

لە ناوچەکەو جیهاندا، ئاڵوگۆڕ لە هاوسەنگی هێزی وڵاتانی تری زلهێزی دنیای سەرمایەداری و کێبرکێ و وەستانەوەیان لە بەرامبەر ستراتیژو سیاسەتەکانی ئەمریکادا، دەورانێکی تر لە کێشمەکێش و قەیرانی سیاسی خستەتەسەر دۆخی ناوچەی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و کاریگەری لەسەر گۆرینی پێگەی هێزە سیاسیەکان و ڕەوەندی ئاڵوگۆر لە ناوچەکە بەگشتی و عێراق بەتایبەتی بە جۆرێکی تر داناوە. پێشهاتەکان ئەوەمان پێدەڵێت کە لەگەڵ هەڵوەشانەوەی حکومەتەکەی عادل عبدالمهدی و پێگەی ئێرانی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکان و بەرەخستنی هەڵبژاردنێکی ڕیسواو شکستخواردو ئایندەی حکومەتی عێراقی خستەتە ناو تونێلێکی تاریکەوە کە چەند دەروازەی لێڵ و نارۆشن نیشان ئەدرێت بە هاتنە دەرەوەیان لەو تونێلە.

نائینسجامی و قەیران و بێسەروبەری هێزە سیاسیەکان لە مابەینی بڕیاردان لەسەر حکومەتی زۆرینەو پەیڕەوی دەستور، لە بەرامبەر حکومەتی هاوپەیمانی و ڕێکەوتن، کەوتونەتە ناو گێژاوو دروشمی بێسەروبەری وەهاوە، کە نە حکومەتی زۆرینەی سەدرو بارزانی و حەلبوسی کۆتایی بەو دۆخە نالەبارەی نەوانیان دەهێنێت، نە دەتوانن بە پێکهینانی حکومەتی هاوپەیمانی و ڕێکەوتنی نێوان بەرەی شیعەو کوردو سونە ئەم کێشەو قەیرانە تێدەپەڕێنن. هەلومەرجی سیاسی ئێستای عێراق لەبەرامبەر ئەو چاوەڕوانیانەی ئاڵوگۆڕێکی تازەی بە ئایندەی عێراق هێناوەتە پێشەوە، تەواوی هاوکێشەکان گۆڕدراون لە چۆنیەتی دەخالەتی ئێران و تورکیاوە تا جێگاوپێگای ئێستای ئەمریکاو بەرامبەرکێ لەگەڵ ڕەقیبەکانی لە روسیاو چین، هەروەها هەوڵ و ڕۆڵی وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوا لە ناوچەکەو عێراقدا.

دوای سی ساڵ لە سەرگەردانی و کارەسات و گێژاوی سیاسی، دەورانێکی تر لە پاشەکشەو لێکترازانی هاوسەنگی و پێگەی بەشێکی زۆرلە هێزە میلیشیاکان بونەتە ئەمری واقع، کە کۆمەڵگەی عێراق و کوردستان بە هیچ یەک لە حکومەتی زۆرینەو حکومەتی هاوپەیمانی بەرەو نابرێتەوە ئایندەی عێراق کوردستان تاریکتر دەکات. ئەگەر ئاڵوگۆرێک لەسەر ڕوودایە دەبێت تەواوی ئەو هێزە سیاسیە میلیشیا ئیسلامی و تائفی و نەتەوەپەرستانەی کە چەندین ساڵە پێکهێنەری حکومەتی عێراقن، بکەونە بەر لێشاوی ئەو ئاڵوگۆڕەو کۆتاییان پێ بهێنرێت، دەنا ئاڵوگۆڕ هیچ مانایەک نابەخشێت.

کێشەکان بە ئاقاری ئەوەی سەرەک کۆمار مافی کێیەوە دەبێت بە کە بێت گاڵتەجاریە..!، حکومەتی زۆرینە یان حکومەتی ڕێکەوتن یان نێوەند گیری و هەرجۆرە حکومەتێک لە نێوان گەمەی سیاسی ئەو هیزانەدا پێک بێت، ئەوە ئەو بەڵا بەردەوامەیە کە نزیک بە بیست ساڵە یەخەی خەڵکی عێراقی گرتووە لە ڕودانی کارەسات و نائارامی و

ناڕۆشنی چارەنوسی سیاسی عێراقدا.
ئەم هەراو کێشمەکێش و شەرەی ئێستایان لەسەر سەرۆک کۆمار یان چۆنیەتی پێکهینانی جۆری حکومەتەکەیان، بە گۆڕینی هاوسەنگی هێزی هەر لایەنێکیانە کە بە قازانجی خۆی کاری لەسەر دەکات. گەر سەرۆک کۆمار بۆ پارتی بێت دەستکەوتێکی زیاتر لە پێگەی سیاسی بەدەست دەهێنێت و زیانی گەورە دەبێت بۆ یەکێتی، بەڵام سەرۆک کۆمار گەر بۆ یەکێتی بێت تەنها دەتوانێ ئاستی هاوسەنگی هێزەکەی ڕابگرێت و تەنها بەر بەو زلەیە بگرێت کە پارتی لە ئێستادا دەیەوێت لێی بدات، دواتر چی تر ڕووئەدات ئەوە پەیوەستە بەو ئاڵوگۆڕانەی لە ڕێڕەوی چارەنوسی ناوچەکەدایە.
هەوڵدان بۆ پێکهێنانی حکومەتی زۆرینەش بەرەیەکە کە ئامانجی گورز وەشاندنە لە بەرەی پێکهێنانی حکومەتی هاوپەیمانی شیعەو کەمکردنەوەی دەوری ئێران لە عێراقدا، بەڵام ئەم بەرەی حکومەتی زۆرینەیە گەر حکومەتەکەش پێکبهێنن، لەو واقعیەتەوە کە ناتوانن حکومەتێک پێک بهێنن مەرکەزیەت بۆ عێراق دابین بکات، سەرکەوتو نابن، چونکە ناتوانن پێگەی ئەو حزبە میلیشیایانەی تر لە ناوچەکانی نفوزی خۆیاندا کەم کەنەوە. بەهەمان شێوەش حکومەتی هاوپەیمانی و ڕێکەوتن ئەو ئەزمون و قەوانە سواوە دەبێت کە ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی بەغداد و شارەکانی خواروی عێراق توانیان نمونەکەی پێشتری وەک حکومەتی عادل عبدالمهدی هەڵوەشێننەوە. بە گشتی پێکهێنانی هەرجۆرە حکومەتێک لە نێوان نەخشەو سیاسەتی ئەم هێزە میلیشیایانەدا دەرگیر بە قەیرانێکی قوڵ و ناکۆکیەکە ناتوانێت حاڵەتێکی نۆرماڵ و گونجاو لە دەسەڵاتی سیاسی بدات بەدەستەوە. هەر بۆیە جەماوەری ناڕازی عێراق و کوردستان یەک هەڵبژاردنیان لە بەردەمدایە ئەویش ڕامڵینی تەواوی ئەو هێزە میلیشیایانەیە بە خۆیان و دامودەزگاکانیانەوە.
٩/٢/٢٠٢٢

ناسری ڕەزازی و داعشە دەم

شڕەکانی سۆشیاڵ میدیا.. شەماڵ بارەوانی

ئەو جوێن و سوکایەتی و بێ ڕێزیەی سۆشیاڵ میدیا، ل□ بەرامبەر هەرشتێک و لای ک□م□□کی کەسی تێڕوانین داعشی ئەقڵ ب□ بەردبووی دەم شڕ، ئاماژەیەکی زۆر مەترسیناکە و ئەوەمان پێ دەڵێت زوو، یان، درەنگ، ئێمەی ئازادی خوازان و کۆمەڵی کراوەو پلورالیەتی ئایینی و کومەڵایەتی و سیاسی و ئەو پێکەوەژیانە جوانەی دەیان ساڵە، لە کوردستان بوونی هەیە، باجەکەی زۆر بەقورسی دەدەین، گەر زوو چارەنەکرێت و فریانەکەوین و خەمی لێ نەخۆین.
ئەو تێڕوانین داعشگەرایانەی ئێستا بەجوێن و سوکایەتی و بێ ڕێزی هێرش دەکەنە سەر هەمووشتێک، بە بڕوای ئەوان کفر و حەرامە، سبەی دەسەڵاتیان هەبێت، چەک دەست دەدەنێ و وەکو داعش ب□ تف□نگ، گول□□بارانمان دەکەن و بەچەقۆ و شمشێر سەر و دەست و پاو زمانمان دەبڕن ، ئەو داعشبیرانەی ئێستا لەسۆشیاڵ میدیا گاڵتە بە تراژیدیاو فۆلکلۆر و فەرمان و نەهامەتی و ئازاری ئێزدیەکان دەکەن و هەموان دەڵێن هێدی باژۆ و ناڕەزایەتیان دەرنەبڕی و ویژدانیان نەجوڵا و فرمێسک لەچاوانیان نەباری، کاتێک ئەو هەموو کوردە ئێزدیە، لەلایان داعشی تیرۆرست، کوژران و بێ سەرو شوێنکران و ئەتکران و کران بە کەنیزە و کۆیلەی دەوڵەتی ئیسلامی، بەیانی دەسەڵاتیان هەبێت، هەمان شێوەی داعش دەمان کوژن و دەمان کەن بە کۆیلە و کەنیزە، ئەوانەی ئەمڕۆ لەسۆشیاڵ میدیا بێ ڕێزی بەکەسێک دەکەن و بەڕەتڵ جوێنی بۆ دەنێرن، تەنها لەسەر ئەوەی گوتی: من یارسانیم و موسڵمان نیم ،سبەی دەرفەتیان هەبێت، هەموو عەلمانی و لائیک و کاکەیی و زەردەشتی و ئێزدیەکان جینۆساید دەکەن، بێگومان حزبە ئیسلامیە سیاسیەکان و سەلەفیگەراکان و کۆمەڵێک بانگخواز و پیاوی ئایینی بەرپرسیاری یەکەمن لەو دۆخەی خوڵقاوە، ئەوان خەتابار و تاوانباری سەرەکین، لەدروستکردن و بەرهەم هێنانی نەوەیەکی جیقڵدان تەسک و تاک ڕەهەند و ئاسۆتاریک و دەم شڕ و جوێن دەر، هێندەی لەکەناڵ و لەسەر مینبەرەکانیان ، لە شاشەی تەلەفیزۆن و لە ڕادیۆکانیان، بگوڕێنن و هاواربکەن: ، تێکەڵاوی هەردوک ڕەگەز لەناوەندەکانی خوێندن فیتنەو ئاشووبە، بێ لەچک و سفوری ژن و کچ، لەخوا نەترسان و نیشانەی ئاخر زەمان و بەڕەڵایی و بێ ئەخلاقیە، کچ لاقی ڕوت بێت، بۆ کەس و کارەکەی شەرمەزاری و بێ غیرەتی و دەیوسیە، ئێزدی شەیتان پەرست و گڵاو پیسن، زەردەشتی ئاگرپەرستن و

هاوسەرگیری لەگەڵ خوشک و کچ و دایکیان ئەنجام دەدەن،
کریستیانەکان خاچ پەرستن و عیسا دەپەرستن، یارسانی شەوە ڕەشیان
هەیە و کافرن ، شیوعی و مارکسی دوژمنی خوداوەندن، هەموو
ئایینەکانی ترو ئ□استەکانی تر، هەڵەو جەهنەمین، پەیکەر بتە،
مۆسیقا حەرامە، تابلۆی ئیرۆتێکی بەڕەڵاییە، کۆلێژی
هونەرەجوانەکان، کۆلێژی هونەره قەبیحەکانە، شیعری دڵداری
تابوویە، داستانی دەروێش ع□قدی کفرە، نابێت بابەتی ئایین ناسی
سەبارەت بەئایینەکانی تر لەقوتابخانەکان بخوێندرێت، جەژنی نەورۆز
جەژنی ئاگرپەرستیە، جەژنی سەری ساڵ جائیزنیە، دەیان جوێن و
سوکایەتیتر ب□ م□ر□ق بوون و کوردبوون و یەکترقبوڵکردن و
جیاوازیەکان و فرەیی و پێکەوەژیان، هەموویم ب□ قیدۆ و بەڵگە لایه،
ئەو گوتارە داعشگەراو دەمارگیر و تۆتالیتار و جوێناوی و خوێناوی
و ناتولەرەنس و دژە پێکەوەژیان و داخراوە، سەتان و هەزاران
هەرزەکاری بێ پاگراوەندو نەشارەزاو ناڕۆشنبیر گوێیان بۆ دەگرێت،
نەوەیەکی دەم شڕی جوێندەر و تاک ڕەهەند دروستدەکات، نەوەیەکی
هەرزەکاری دید تەسک و مێشک بچوک، نەوەیەکی نەفەس کورت و ڕوانین
تاریک، نەوەیەک شاڵاوی جوێن و هوروژمی سوکایەتی بۆ هەر شتێک
دەبات، لەگەڵ میزاجی داعشیانەو ئەقڵی بەبەستەڵەک بوو و ڕوانینی
تاکڕەهەندانەی ئەو نەگونجێت ، نەوەیەک فێری ئەوە نەکراوە ڕێز
لەجیاوازیەکان بگرێت و ئەویتر قبوڵ بکات و شارستانیانەو مرۆڤانە
بیربکاتەوەو لە ڕوانگەیەکی بەرز و جوان لە جیاوازیەکان و
مرۆڤەکان و ژیان بڕوانێت، نەک داعشگەرایانەو مەزهەبیانەو
ئاید□ی□لۆژیایانە، نەوەیەک پێی بڵێیت: کاکە خۆ ئایینداری و
بڕواداری بەزۆر نییە، چ لۆژیکێکی تێدایە تۆ بەزۆر بڕواو
ئەقیدەیەکی دیاری کراو، بەسەر مرۆڤێکدا بسەپێنێت، ئاخر ئەوە چۆن
دەبێت من بڕوام بەشتێک نەبێت و ئەو قەناعەتەم لادروست نەبێت، کەتۆ
هەتە، تۆ بێیت و بەزۆر و بە جنێو سوکایەتی پێم بڵێیت: نەخێر بیر
و باوەڕ و قەناعەتەکەی من، ئەقیدە و ڕێبازەکەی من ڕاستە و دەبێت
باوەڕت پێی هەبێت. باوەریشت پێی هێنا، نابێت بەهیچ شێوەیەک
پەشیمان ببیتەوەو بیکردنەوەو ئەقیدە و ئایینت بگۆڕیت، گەرنا
خوێنت حەڵاڵ و کوشتنت ڕەوا دەبێت، چونکوو تەنها ئێمە ڕاستین،
یارسانی، ئێزدی، جو، زەردەشتی، بودی و کریستیان ..تاد. هەمووی
هەڵە و دۆزەخی و ناڕاستن، تەنها من و بیرو باوەڕ و دۆگمەکانم
نەبێت، ئەوەیتر هەمووی بۆ جەهنەم و تفی ئێمە و نەفرەتی
خوداوەندیان لێ بێت، سەیرە! ئەو تێگەیشتنە دیکتاتۆر و تاک ڕهەندو
ڕاسیزم و دەمارگیر و تۆتالیتار و داعشگەرایە، کاکە بۆ دەبێ خەڵک
وەکو تۆ بیربکاتەوەو ڕێ بکات و هەڵبژێرێت و ئاینداربێت و لەسەر

مەزهەب و بیر و باو□□ک□ی تۆبێت؟ خۆ بەزۆر نییە، تۆ موسڵمانیت، ئەویتر جو، یارسانی، ئێزدی، زەردەشتی و مەسیحیە.

ئایین و بیر و باوەڕ ناکرێت لەڕێگەی شمشێر و چاوسورکردنەوەو جوێن و سوکایەتی و سەپاندنەوە، بەسەرخەڵکدا بسەپێندرێت، بەڵکو دەبێت لەڕێگەی لۆجیک و ئەخلاق و بەڵگە و سەلماندنەوە بێت، ئەی (لا اکراە فی الدین) و(فمن شاء فلیکفر ومن شاء فلیؤمن) یانی چی؟

بەداخەوە، بیرداعشە دەمشڕەکانی سۆشیاڵ میدیا، هەرگیز، لەمر□ق بوون تێناگەن و ناتوانن ئەویتر قبوڵ بکەن، کاکە دەم شڕگیان، بیرت نەچێت ئێرە کوردستانە، نەک داعشستان. ئێرە لانکەی پێکەوەژیانی ئایینە جیاوازەکانە، بیرشت نەچێت یارسانی و زەردەشتی و ئێزدیەکان داگیرکەرو میوان نین، ئەوان دانیشتووی ڕەسەنی ئەو زێدەن، خاوەنی ڕاستەقینەی خاکەکەن، بەر لەبیر و باو□□ک□ی تۆ بەهەزاران ساڵ، ئەوان لێرەن و هەن، ئیتر ئەو خۆفشکردنەوەو بەداعشکرنەوەت لەچی.

جا ئەو داعشبیر و دەم شڕانەی سۆشیاڵ میدیا، ماشەللایان لێ بێت، چەندە بە بەزەیی و پڕ فرمێسک و خاوەن ویژدانن، بۆ ڕەیانی عەرەبی مەغریبی(من خۆشم بۆی گریام) ، پێنج ڕۆژە خەریکی شیوەن و فیغان و فرمێسک ڕشتنن، کەچی هەزاران مناڵ و کچ و ژن و پیاوی کوردی ئێزدی، جینۆ ساید و کۆکوژ و بێ سەر و ئەتکران هەر بەخەیاڵیشیاندا نەهات!

دوو .. دوو.. نەوزاد بەندی

دوو پیاوی قەڵەو ، دانەیەکیان لە خوار بارهەڵگرە دوو تەنییەکە بوو ، ئەوەی تریان لەسەرەوە بوو ، تەنکییەکی گەورەیان بار کردبوو ، ئەوەی خوارەوە بەوەی سەرەوەی ئەووت : ئادەی تۆ جامانەکەتی لێ گیر کە ..

– جامانەی چی ، بابە ..پێنج سەد کیلۆ ، جامانە وەک کەرەوز قوت ئەدا ..

ئەمانە بە یەکتریان ئەووت پزمام ..

مەشغوڵی ئەوان بووم ، لە پڕ دووان لەبەردەمما چەقین .. پێڵاوی بن زبری جاک ئەند جۆبس نەبووایە ، ئەچوومە سەر پشتی یەکێکیان ..دوو پیرەمێردی شل وشێواو بوون ، هەتا خوار گوێچکەیان کڵاوی چەرم بوو ..لەو وەستانە لە پڕەیاندا، یەکێکیان کە ناسیمەوە ، ووتی :

– ئەزانی پیس پیر بووین ..

ئەوەی تریان دەمێکی داپچڕی و ..ووتی :

– ئەی چۆن ؟ تۆ چەنی ؟ لە هەشتا لات داوە ..

– کورە ئا ..بەس من ئەم جگەرە وشتە دایکی گاوم ..

لێرەدا ، واتا دوای کەمتر لە خولەکێ ، ئەمەیشیانم ناسییەوە ..

یەکەمیان ، نزیکەی چارەکە سەدەیەک پێش ئێستا ، حەزی ئەچێتە سەر کچێکی هەژدە ساڵ ، ئەچێتە داوای ..لێی ئەپرسن :

– تەمەنت چەندە ؟

–پەنجاو پێنج ساڵ ..

باوکی کچە ئەڵێ : چییی ؟

–ببوورە ، وەڵا پەنجا و حەوت ساڵم ، با درۆ عەرزی بەخزمەتتان نەکەم ..

ئەڵێن خەزووری یان ڕاستتر باوکی کیژۆڵەکە پێی وتبوو:

– جا فایدەی چی ؟

–بۆچی ؟

– بۆ ئەوەی پشـــت و ئەژنۆم تەواو نیە ، یەک دوو کۆڕنــــاڵییم تێهەڵدایتایە ..

ئەیشڵێن ئەو پیاوە کاتی خۆی یاریزان بووە ، کۆڕناڵەکانیشی تامی پەنارتیان داوە، ئەوەندە جوان دروستی کردوون تەنانەت هەندێ جار هەر لە کۆڕناڵەوە گۆڵی کردووە ..

بەڵام دووەمیان یەک کرداریم کەوتەوە یاد ، ئەویش مستیلە کڕین بوو .. مستیلەیەکی زۆری بۆ خێزانی ئەکڕی .. زۆر جار پڕ زەرفێکی بۆ ئەکڕی ..ئیتـر ژنەکەی چـووە تەمەنەوە ، کـاری بە مـستیلە نەمـا ، هەمووی کرد بە پەردە بۆ دەرگای ژووری مریشکەکان …

ئەمزانی ئاساییە لەو تەمەنەدا لە پڕێکا ڕاوەستان ..چونکە ڕۆیشتن و قسەکردن لە یەک کاتدا ، لەو تەمەنانەدا ناکرێ ..بیشکرێ ، هەم ڕۆیشتنەکە کەوتنی تێئەکەوێ ، هەم قسەکان پچڕ پچڕ ئەبن و ناگەنە جێی مەبەست ..

ئەڵێن کیژۆڵەکە زۆر لە باوکی تووڕە بووە ..وتوێتی خوا ناردوێتی ، تۆ بۆچی کۆڕناڵی تێ هەڵئەدەی .. وتوێتی خۆم ئەسوتێنم .. ئەڵێن شتی تریشی وتووە ..

باوکی قژی گرتووە و ..پێی وتووە : بوخنکێنم ..؟ ها ؟ دەڵەقۆڕ .. پیرەمێردێکی مۆمیاکراو چی لێ ئەکەی ؟ مێژووی پێ ئەنوسیتەوە ؟

ئەڵێن کچە پێی وتووە : دوو خانوو و پیکابێک و دۆجێکی مەکینە خواری هەیە ، دوو سێ ساڵی تر ئەمرد و ئەبووم بە خاوەنی شت ..

ئەی مناڵەکانی دوو ژنەکەی تری ؟ خۆ لە هەموو مەوالیدەکان مناڵی هەیە ؟ ..

کچە مکوڕی ئەکا و ئەچێتە لای مەلای گەڕەک ، ئەویش ئەڵێ لە شەرعدا ،

سێیەکی دۆج و پیکاب و خانووەکانت ئەکەوت ئەگەر وەفاتی بفەرمووایە ..
کە کچەکە دێتەوە ئەو هەواڵە بە باوکی بڵێ ، باوک سەد ساڵە مردووە ..
ئەڵێن هۆکاری مردنی باوکی نەزانراوە ..هەندێ پێیان وایە مەلا پێشتر ئەو مەسەلەی سێ یەکەی بە باوکی وتووە ، ئەویش دڵی بەرگەی نەگرتووە ..
ئەمانە ناویان ئاشکرا نەبوو ، بە یەکتریان ئەووت پزمام ..
لە داخا خەریک بوو دڵم ئەتەقی ، ئەم هەموو یادگاریییە قۆڕە چییە من لای خۆم هێشتوومنەتەوە ؟
–چی ؟ چی ؟ ..تۆ ئەڵێی چی ؟
دووان دەرپەڕینە بەردەمم ، یەکێکیان یەخەی ئەوەی تریانی گرتبوو :
–چی ؟ چی ؟ چی ؟
ئەوەی یەخەی گیرا بوو ، چاوەکانی لە مۆلەق وەستابوون ، نەیئەزانی یان نەیئەتوانی بڵێ چی ..
– بە خوا قەسەم وەک کارژۆلە سەرت ئەبڕم .. چی بوو ؟ پێم بڵێ چی ؟
ئەم پیاو کوژەم ناسییەوە ، ملئەستوور ..کورتە بنە ..برۆ پڕ .. چڵمن ..دوو قاچی کورتی وەک کۆتەرە داری هەبوو ، کە ڕا ئەوەستا هەزار سوێندت ئەخوارد کە ناتوانێ بەرزیان کاتەوە و هەنگاوێک پێیان بڕوا .. جۆرەها ئامێری خەڵک کوشتنی پێ بوو ..دەڕنەفیز ..نینۆککەر .. نارنجۆک ..مشار ..
گــوزەرەکە ئەیــانووت : ئەمە بچێتە هەر مــاڵێ ، بە هاوســەرۆکە نێرەکەیان ئەڵێ ، ئەبێ شەقازلەیەکی بازاڕی بئاخێوێنیتە بناگوێی هاوسەرۆکی مێینەی ماڵ ئەگینا نمەکت له من حەرام بێ ..ئێ کابرایش خۆی بە پیاو ئەزانێ و پێی نەنگییە نمەکی ماڵی لە پیاوێکی وا ئازا حەرام بێ ، شڵپ ، شڵپەیەی لە بناگوێی حەریمی هەڵئەساند .. ئێ خۆ ئەویش بێکەس نییە ، ماڵی باوکی کاول نەبووە ..پارویەک هەر ئەبێ بیخوا ..
لەو بەرەوە ، یەکێ هاواری کرد ئەبێ ئەم حوکمەتە بڕوخێ ؟
تەماتــە فــرۆشەکەی تەنیشتــی ، تــاکو نیــوەی پەنجەی دۆشــاومژەی لە لوتیدا بوو ، ئەیویست شتێکی ڕەق دەربێنێ ، ووتی :
– جا چۆن ؟
یەکێ پیا هەڵشاخا :
– تەماتەی چڵماویم ناوێ ، پارەکەم بەرەوە ..
بە جوڵەیەکی وەک ئەوەی بروس لی ، پەنجەی لە لوتی دەرهێنایەوە ، بە زمانێکی پچڕ پچڕ ووتی :
– بەخوا هەمووی تەپ و تۆزە ، چڵمی چی ؟ ناشوکریی نەبێ ، کوا چڵم

ماوە ؟
– پارەکەم ئەدەیتەوە یان ئەو تەرازووە لەسەرتا بشکێنم ؟
ئەوەی ووتی ئەم حوکمەتە ئەبێ بڕوخێ ، لە پشت مێک زەمینییەکەوە ، کاکۆڵی دەستبازی لەگەڵ هەوادا ئەکرد ..
سەرم بەرز کردەوە ، هەزار ..دەهەزار ئوتومبیل بە بێ شۆفێر بەسەر شەقامەکەدا ئەڕۆیشتن ..پۆلیسی هات و چۆ خەریکی چات بوو ..کچێک کە خۆی ناو نابوو ، هەنگوینی ڕەش ..بۆی نوسی بوو : ئیشتیهات ئەکەم ، کەڵەبا بەکەم ..
ئەمیش بە تەمابوو بۆی بنوسێ : ئامادەم موئەخەرەکەیشت بدەم ، بەس گڵۆپی سەوزم بۆ داگیرسێنە ..
کەچی پەشیمان بۆوە و .. بۆی نووسی : هیچ موبادەرەیەکی جدیت نییە ، هەر قسەیە ، چۆڵەوانییەکەم !
ناسیمەوە .. ئەمە کوڕی ئاڵتونفرۆشێک بوو ، پێیان ئەوت دێوانە .. ساڵێک کۆمۆنیست بوو ، ساڵێک ئیسلامیی ..ساڵی سێیەم بە بێ لایەنیی ئەمایەوە ، ئیتر دوای کریسماس ئەبووەوە بە کۆمۆنیست ..
باوکی بە یارمەتی مامەکانی هەفتەی یەک دوو جار فەلاقەیەکی باشیان ئەکرد ، کە بەرە بەرەیش گەورە بوو ، هەمان کات ئەوان بێهێز بوون ، دەرەقەتی نەدەهاتن .. ناچار بە تێکڕا ، حاشایان لێکرد ، ئەویش بوو بە پۆلیسی هات و چۆ ..وایش وازیان لێ نەهێنا ، باوکی بەهۆی ئاڵتوونفرۆشیەکەیەوە خەڵکی بەد زۆر ئەناسی ، وایکرد لە فولکە قەڵەباڵغەکان داینێن ، هەتا بۆنی بەنزین و دوک□□□ و شت ، توشی شێرپەنجەی بکەن ..ئەمیش بیستبوویەوە ..وتبوویشی : جا بە گونمەوە..
باوکی کاڵەکی بە ئەژنۆ ئەشکاند ، لە مناڵیدا زۆری تیا سەرف کرد ، کە لە دایک بوو ، ئاهەنگێکی قەیسەریی بۆ کرد ..بڕیاری دا ناوی لێ بنێ مەکرەمە یان مەلحەمە ، کەچی هیچیان سەری نەگرت .
سوپاسالاری هات و چۆ ، نەڕاندی بەسەریدا :
–ئەو هەموو ئوتومبیلە بێ شۆفێرە چییە ؟ مالۆس ..
ئەم هەر گوێیشی نەدایە ..ناحەقیشی نەبوو ، خەڵکەکە لە لێخوڕین بێزار بووبوون ، کەچی ئوتومبیلەکان خۆیان حەزیان بە پیاسە بوو ..ئێ ئەم وەک پۆلیسی هات و چۆ چی بکا ؟ گرنگ ئەوەیە ئوتومبیلەکان بە بێ شۆفێر ، زۆر بە یاسایی ئەڕۆیشتن ، تەنانەت قایشی قوڕ و پشتێنی سەلامەتیشیان بەستبوو ..
سوپاسالار لە بێخەمی ئەم پارچە پۆلیسە ، شێت و دەهری بوو ، نەڕاندی :
–سەگباب ! کوا تەحیەکەت ؟
ئەم مێش میوانی نەبوو .. لەو کاتەدا ، چوار پێنجێکی تر ،

هاواریان ئەکرد : ئەم حوکمەتە ئەبێ بڕوخێ ..
مێکزەمینییەکی زۆر پەیدا بوون .. ئەو خەڵکەیان هەموو پێچایەوە ..
تەنانەت سوپاسالاری هات و چۆیشیان بەهەڵە یان بە دەستی ئەنقەست بارکرد ، لە نێوان قەتێ فرۆشێک و پەشمەکفرۆشێکدا گیری خواردبوو ، بواری نەبوو وەک عادەتی □□زانەی ، بن ڕانی بخورێنێ ..
منیش لەناو مێکزەمینییەکەدام ..نازانم بۆ کوێمان ئەبەن ..
ئیتر ئەمانە هەموو پزمامن ..

شانۆگەری هەڵبژاردنی سەرۆك كۆمار.. ئەحمەد رەجەب

به پێی پشکپشکێنه و تایفه‌گەری له عێراقی فیدراڵدا پۆستی سەرۆك كۆمار بۆ كوردەو له ناو كوردیشدا بۆ بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانییەو له ساڵانی پێشوو ئەم پۆسته دراوه به یەكێتی نیشتمانی كوردستان (ینك) و له بری ئەوەش سەرۆكایەتی هەرێم و حكومەت دراوه به پارتی دیموكراتی كوردستان (پدك) و بەپێی ئەو عەقلییەته دۆگمایه نابێت هیچ كوردێكی سەربەخۆ ببێته خاوەنی پۆستی سەرۆك وەزیرانی وسەرۆكی هەرێم وسەرۆك كۆمار.
هەموو دەزانین جەلال تاڵەبانی دووجار بوه سەرۆك كۆمارو له پاش نەخوشییەكەی كەلێنێك وبۆشایەكی له عێراقدا دروست كردو، فوئاد مەعسوم بوو به سەرۆك كۆمارو، وەك دەركەوت سەرۆكێكی بێ تواناو بێ هێز بوو زۆر كەس به سەرۆكه نووستووەكه ناویان دەهێنا بەڵام بۆ خزمەتكردنی خۆی و بنەماڵەكەی وریاو ئەكتیڤ بوو بۆ نموونە كه دەستنیشانكرا بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرۆك كۆمار یەكسەر به بێ یەك و دوو (جوانی) كچی به راوێژكار به بری ((تەنها 13 ملیۆن)) دینار دامەزراند، له كاتێكدا لەلایەن لێژنەی دەستپاكی پەرلەمانەوە داواكراو بوو له سەر گەندەڵی كاتێك وەزیری گەیاندنی عێراق بوو، هەروا كۆمپانیای (BMJ Industries) ئیماراتی كە كۆمپانیایەكی گەورەی تایبەت بە توتن و جگەرەیە و خاوەنی چەندین براندی بازرگانییە، فوئاد مەعسوم سەرۆك كۆماری عێراق تۆمەتبار كرد بەوەی كە پۆستەكەی بەكارهێناوە بۆ بەرژەوەندی كۆمپانیایەكی عێراقی كە برازایەكی فوئاد مەعسوم و هاوسەرەكەی خاوەند□ر□تی د□ك□ن و،

كۆمپانیاكە ناوی (خیرات المنافع) ە بۆ بازرگانی گشتی و گواستنەوە كە خاوەنەكەی (حەیدەر سەباح فەیلی) یە هاوسەری (نەورۆز محەمەد مەعسوم) ە.

لەم ڕۆژانەدا پاڵاوتن بۆ سەرۆك كۆمار گەرمەو ژمارەیەكی زۆر هاتوونەتە مەیدان و، لەناویاندا كەسانی پاك و خاوین و كەسانی دزو گەندەڵ بە پێی دەستی بەدی دەكرین و تیایاندا هەیە لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق متمانەیان لێ سەندراوەتەوەو ، ئیتر ئەوە بەختی عێراقە یەكێكی پاك یان یەكێكی دزو گەندەڵ دەبێتە سەرۆك كۆمار بۆ ئەو مەبەستەش دەستكراوە بە ناردنی شاندو شان ماجكردن و گۆڕینەوەی دیاری و كرین و فرۆش وبانكهێشت كردنی بەرپرسانی هەریم لەلایەن ئەردۆگانی خوێمژی كوردان.

تا ئێستا بەرنامەی هیچ كام لەو زاتانە دیار نییەو، ئەم پێستە هەرچەندە پێستیكی (سیادیە) ئەو پشكی كوردە بەڵام هەموو لایەك دەزانن پێستەكە (تەشریفاتیە) واتە دەسەڵاتەكانی دیارو سنووردارەو، ئاخۆ كەسانی بوێر لە ناو ئەو ژمارە زۆرەدا هەیە بتوانێت بە هێزی داگیركەری خاكی عێراق و كوردستان بڵێت بۆ دەرەوە یان هەر بێدەنگییە.

مادام پێستەكە بۆ كورد دانراوە با بزانین چی لە هەرێمی كوردستان هەیەو نییە. لە هەرێم كارەبا، ئاو، نەوت، غاز، بەنزین بە نرخی گونجاو. كار موچە لە كاتی خوێداو خزمەتگوزاری و ڕێگاوبان نییەو ، بە پێچەوانە خاك فرۆشی، بێكاری ، داپڵۆسینی چالاكەوانان و ڕۆژنامەنووسان ، گرانی و لافاو هەیە و، راستگۆیی نییە بۆ نموونە :

لە سەر لافاوەكەی ڕۆژی 13/1/202 پارێزگاری هەولێر ئومید خوشناو دەلیت : ئاو لە هەندی شوین كۆبووەتەوە (خر بوونەوەی ئاوە) لافاو نەبووە بەلام بە پێی دەزگای راگەیاندنی حزبەكەی ـــ رووداو (200) ماڵ زیانیان بەر كەوتووەو پرسیار ئەوەیە خربوونەوەی ئاو دەتوانیت 200 ماڵ لوول بكات ؟.

لە ئێستادا گەمەو زۆرانبازییەكە لە نێوان زەرد(پدك) و سەوز (ینك) دایەو، بە هۆی دوورخستنەوەی هوشیار زێباری لە لایەن دادگای فیدراڵییەوە ، پدك بەنیازە كاندیدێكی تر دابنێت و، چونكە محەمەد حەڵبوسی سەرۆكی پەرلەمانی عێراق مۆڵەتی سێ ڕۆژی بۆ پاڵاوتن نوێكردەوەو، ئەوەش بە بۆچوونی شارەزایان و پسپۆرانی یاسا دەڵێن ئەو كارە دستووری نییەو، سكاڵا لە دژی ئەو رەفتارە نا دستوریە دراوە بە دادگای فیدراڵی عێراق.

وڵاتانی دەوروبەری عێراق ڕێی بەرچاویان هەیە هەندێكیان بە چاو سوركردنەوە هەرەشەو لەولاشەوە بە پارە سەرفكردن و كرینی دەنگ وەك لە موسڵ روویداو ئەو وڵاتانە دوو بەرەن : یەكەمیان توركیای

رەگەزپەرست و عەرەبستانی سعودی و ئیماراتە ئەمانە پشتکیری لە بەشێکی کوردو سوننەو لە ناویاندا بەعسەکانی سەر بە رەغەدی کچی گۆربەگۆر سەدام حوسەین دەکەن و، ئێرانیش راشکاوانە پشتگیری لە شیعەو بەشەکەی تری کورد دەکات و، ماوەیەکە اسماعیل قائانی سەرقاڵە بە دیداری مەسعود بارزانی سەرۆکی (پدك) و حزبە شیعەکان و هەروا موقتەدا سەدرو، هەموو چاوەروانین کێی دەبێتە براوەی تەلارەکانی سەدام حوسەین و پارەو پول و گیرفان پرکردن.

9/2/2022

چەند شیعرێکی چاڕڵز بۆگۆفسکی.. و: نەژاد عزیز سورمێ

- **تێم بگە**

تێم بگە
من لەم جیهانە ئاساییە ناچم
شێتییەتی خۆم هەیە
لە مەودایەکی دیکەدا دەژیم
کاتم نییە
بۆ شتی بێگیان .

- **باڵداری شین**

دڵم باڵدارێکی شینی تیایە
حەزی لێیە بێتە دەرێ
لێ من دڵڕەقم لەگەڵی
پێی دەڵێم : لێرە ، ئا لێرەدا بمێنەوە
ناهێڵم کەس بتبینێ .
…
دڵم باڵدارێکی شینی تیایە
دەیەوێ بێتە دەرێ
بەڵام من وێسکی بەسەردا دەکەم و
بە دووکەڵی جگەرە‌م دەیخنکێنم

نه ساقی مەیخانان و
نه لەشفرۆش و
نه کرێکاری میوەوسەوزەفرۆش نازانن
لەوێیه .
…
دڵم باڵدارێکی شینی تیایه
حەزی لێیه بێته دەرێ
لێ من دڵڕەقم لەگەڵی
پێی دەڵێم : لێره بم□ننەوه
چییه دەڵێی دەتەوێ کارەکانم تێك بدەی ؟
داخۆ دەتەوێ له ئەورووپا
له فرۆشی کتێبەکانم بدەی ؟
…
دڵم باڵدارێکی شینی تیایه
حەزی لێیه بێته دەرێ
بەڵام من زۆر زیرەکم
شەوان نەبێ
نایهێنمه دەرێ
کاتێ هەموویان دەنوون
پێی دەڵێم : دەزانم تۆ لەوێی
خەم مەخۆ
پاشان دەیگەڕێنمەوه .
لێ ئەو هەندێ جار که لەوێیه
گۆرانی دەڵێ
گەر لێی نەگەڕێم
به تەواوی بمرێ
بەو حاڵه پێکەوه دەنووین
پەیماننامەی نەێنیشمان لەگەڵدایه .
بەڵێ ئەوه نەرم و نیانییه به ڕادەیەك
پیاو به گریان دێنێ
بەڵام من ناگریم
ئەی تۆ دەگری ؟

• **حاڵی دڵت چۆنە؟**

له ناخۆشترین کاتمدا :
لەسەر سەکۆی باخچان

لە زیندانێ
یاخود ژین لەگەڵ لەشفرۆشان
بەوە قایل بووم
ناوی لێ بنێم بەختیاری .
شتێك بووە ،
گەورەتر لە هاوسەنگی ناخ
هەموو ئەوەی سەپاندووە ڕوویداوە و
لە کارگان دایمەزراندووم
یا ئەو دەمەی
پەیوەندیم بە ژنانەوە تێك دەچێ .

- **بەفری ئیتاڵیا**

نووکە لە ڕادیۆ
دەنگی ئۆرگێکی شێت دێ
کەشیشێك دەبینم
لە ژێرزەمین مەستە
ئاوەزی دڵ و دەچێ
بە شێوەیەك لەگەڵ خواوەند دەدوێ ..
چەند مۆمێك دەبینم
هەروەها ئەو پیاوە
بە ڕیشێکی سوورەوە
وێنەی خواوەند
کە ئەویش ڕیشی سوورە
ئەوە بەفرە
ئەوە ئیتاڵیایە
ساردە
نانیش وشك
نقیشك نییە
تەنیا مەی هەیە
مەی بە شووشەی سوور و
گەردنی زەڕافان
نووکە ئارگۆن
بۆ ژەنین دێتەوە
کەشیشەکە پیسی دەکا
وەك شێت یاری دەکا
هێ لەوێ

تف و خوێن بەسەر نانەوەیە
دەیەوێ پێبکەنێ
بەڵاو کاتی نییە
خۆر خۆی بۆ ئاوابوون ئامادە دەکا
پەنجەکانی خاو دەبنەوە
ماندوو بوون هەیە
خەونیش
تا پیرۆز ڕاگرتن
پیاوێك بۆ پیاوێکی دی دەچێ
بە ئاراستەی
چیا ، فیل ، ئەستێرە
مۆمێك دەکەوێ
بەڵام هێشتا دەسووتێ
لە کاتێکدا پاڵ کەوتووە
گۆمێك لە مۆم
لە چاومدا دەدرەوشێتەوە
کەشیشی سوورم
قەوزە بەسەر دیوارەوەیە
چەند پەڵەیەك لە بیر و نائومێدی و چاوەڕوانی
دوای ئەوە جارێکی دی
مۆسیقا وەك چەند پڵنگێکی برسی
بە پێکەنینەوە دەگەڕێتەوە
پێکەنینی مناڵێك ، پێکەنینی گەوجێك
بە هیچ پێدەکەنێ
تاکە پێکەنینە لێی حاڵین
بە هێزەوە
فشار دەخاتە سەر کلیلی ئارگۆنەکە
وەك ئەوەی
هەموو شتێك دەوەستێنێ .
ژوورەکەش
شێتییەتی تیا گوڵ دەگرێ
سەعاتەکەی دەوەستێ .. دەوەستێ
دادەنیشێ
کەچی مۆم دەسووتێ
یەکێ لەسەرەوە و یەکێ لە خوارەوە
دوا شتێ مابێ
بەفری ئیتاڵیایە

ئەمە کۆتاییە
جەوهەر و نموونە
من چاوەدێری دەکەم
بەڵام ئەو خەریکە مۆمەکان
بە پەنجەی دەبڕێ
تیلەی چاوی دەترووکان
وەك خووی شتانیش
ژوورەکە تاریکە .

***گوێی ڤان کووخ**

ڤان گوخ گوێی خۆی بڕی و
دایە لەشفرۆشێك ،
کە ئەویش بەو پەڕی وەڕسییەوە
دووری فڕێ دا ..
ڤان !
لەشفرۆش گوێیان ناوێ
ئەوان پارەیان دەوێ ..
پێم وایە
سەبارەت بەوەشەوەیە‌
تۆ نیگارکێشکی مەزنی
چوون زۆری لێ حاڵیی نەبووی .

• ئامۆژگارییەکی دڵسۆزانە بۆ زۆر لە گەنجان

بچۆرە تیبت
سواری وشتر بە
ئینجیل بخوێنە .
پێڵاوەکانت بە ڕەنگی شین بۆیە بکە .
لێگەڕێ با ڕیشت بێ
بە قایەخێکی کاغەز بە جیهاندا بسووڕێوە
هاوبەش بە لە (ساتور دی ئیڤنینگ پۆست)
تەنیا لای چەپی دەمت بخۆ
ژنێکی شەل بێنە و
بە مووسێکی ڕاست ڕیشت بتاشە
ناوی خۆتی لەسەر دەسکی هەڵکەنە .

ددانت بە بەنزین بشۆ

به درێژایی ڕۆژ بنوو
شەو بەسەر درەختان کەوە
ببە بە ڕەبەن و سووپ و بیرە بخۆوە .
هەناسەت لەژێر ئاودا ڕاگرە و
کەمانجە بژنە
لە بەرامبەر مۆمی پەمەیی
سەمایەکی ڕۆژهەڵاتییانە بکە
سەگەکەت بکوژە
خۆت بۆ والی هەڵبژێرە
لە بەرمیلێکدا بژی
سەرت بە داسێك پان کەوە
چەند گوڵەمێلاقەیەك لەژێر باراندا بڕوێنە
بەڵام شیعر مەنووسە .

لە ماڵپەڕی (القصیدة کوم)ـەوە کراون بە کوردی . *
بڕوانە :
https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=7918

قەسیدەی بەدیار خۆمەوە پیر بووم .. ستیڤان شەمزینی

من چیم داوە
لە هەڵکورمان بە دیار خەونێکی نەمەییوو و
حنجەکردنی سەرهەڵگرتنی پەروانەیەکی بێزار؟
خۆ من هێشتا پەشمەکی عەشق
لە نێو دەممدا نەتواوەتەوە
هێشتا نەباریومەتە سەر دڵی ژنێک و
شیعرم بۆ گوڵێکی سەربڕاو نەنوسیوە
هێشتا بۆنی مەنفا لە هەناسەکانم دێ و
رەنگی نیشتمان لە چاوەکانمدا ون بووە
ئ□ بێت خۆم لە کۆشی گۆرانییەکدا بدۆزمەوە
ئینجا گیتار بۆ پەڕەسێلکەیەک بژەنم

ئەبێت فێری زمانی دەریا بم
ئینجا مغازەلەی مانگ بکەم
ئەبێت سەفەر بکەم بۆ دوورگەکانی بەهار
ئینجا سەوزیی دارستان بخوێنمەوە
من کە بە ژانی بیرەوەرییەوە مردووم
لە کوێ دەستم ئەگات بە هەنگوینی ئایندە و
لە باوەشی کام ئەستێرەدا
دوێنێ تاڵەکانم بنێژم؟!
لە کوێ ئێستای خۆم بدۆزمەوە؟
کە من لە کۆڵانەکانی بەرائەتی منداڵی و
پاکیزەیی زەمەنێکی بەسەرچوودا ون بووم
خۆ هێشتا لە ئاو تێنەگەیشتووم
چۆن خۆم بخەمە شەڕی بارانەوە؟
خۆ هێشتا بە ئاشکرا نامەم بۆ گوڵێک نەناردووە
چۆن دڵی باخێکی قاچاخ رازی بکەم؟
خۆ هێشتا خولیای سەفەر مێشکی نەگرتووم
چۆن بگەمە ئاسمانی سەرسامی ژنێک؟
بە چەند چەپکە شیعری قەرەجی
رێی سەفەری نەورەسێک بکەمە پەلکەزێڕینە؟
من کە هێشتا بە برینی رابردوو خۆم دەشۆم و
لە ئاوێنەی ئازاردا تەماشای خۆم دەکەم
چۆن ئەتوانم ئەستێرەکان راو بکەم و
بیکەمە گەردانەی تیشک بۆ ملی شەو؟
من کە هێشتا کچێکی نیمچە رووت
لەسەر کورسی حەزم دانەنیشتووە
چۆن ئەشکەوتی بیرکردنەوەم
پڕ پڕ دەبێت لە مۆمی گەشبینی؟
من کە هێشتا سڵاوم لە پاییز نەکردووە و
خۆم لە قەرەی ئاگری سەرکێشی نەداوە
چۆن ئەتوانم داوای رووتبوونەوە لە درەخت و
سووتان لە پەپولەیەکی بەرزەفڕ بکەم؟
من کە هێشتا لە هەڵقرچانی دڵ ئەترسم و
شەڕم بە لەزەتی هیچ گزنگێک نەفرۆشتووە
چۆن ئەتوانم ببمە ئاگربازترین کۆتر و
قژی درەختێکی ترساو دابهێنم؟
من کە هێشتا مەلێکی بێ باڵ و
دەستەمۆی وەهمەکانی خۆمم

چۆن ئەتوانم بفڕم
بۆ حەوتەمین ئاسمانی عەشق و
سەبەتەی مێشکم پڕ بکەم
لە سێوی هەقیقەت؟
من کە هێشتا لە زمانی دەریا تێناگەم و
توانای نووسینی چامەیەکم نییە
چۆن ئەتوانم تریفە بلاوێنم و
تۆزی غەریبی لە شانی
کلوە بەفرێکی نامۆ بتەکێنم؟
من کە هێشتا زیکری عەشق نازانم و
گوێم پڕ نەبووە لە سەمفۆنی هاژە
چۆن ئەتوانم ببمە
دەروێشی تەریقەتی حەزرەتی یار و
دڵی تاڤگەیەکی هەناسەسارد بدەمەوە
لە کاتی رژان بەسەر خەمدا؟
هەر چۆنێک بێت
شەوێکی هێمن و رۆژێکی مەستم نییە
تا بورکانی سەفەری تێدا بحەسێتەوە
هەر چۆنێک بێت
ئیمپراتۆرێکی رووت و رەجاڵم
لەشکرێکم نییە دەست بگرێت بەسەر
قەڵاکانی غەمگینی دا و
قەلەڕەشی بێهودەییم بۆ دیل بکات
هەر چۆنێک بێت
ماڵێکم هەیە، بەڵام بێ پەنجەرە
کە ناتوانین لێوەی بڕوانین بۆ
بۆ باخەکانی داهاتوو
ماڵێکم هەیە، بەڵام بێ باڵکون
کە ناتوانین لێی دانیشین و
ترپەکانی دڵمان بژمێرین
ماڵێکم هەیە، بەڵام بێ باخچە
کە ناتوانین تێیدا
تۆوی زەردەخەنەی منداڵی بچێنین
یان جەستەی شەرمی تێدا بنێژین
هەر چۆنێک بێت
ئاوێنەیەکم نییە، نا ئاوێنەم نییە
وێنەی شێتییەکانی خۆم و

هەنگاوەکانی سەفەری تێدا ببینم
ئاوێنەیەکم نییە، نا ئاوێنەم نییە
سیسبوونی گوڵەکانی عەشق و
رژانی شەرابی پەشیمانی تێدا ببینم
ئاوێنەیەکم نییە، نا ئاوێنەم نییە
خنکانی ماسییە پەمەییەکانی ئومێد و
گیانەڵای شەپۆلەکانی حوزنی تێدا ببینم
هەر چۆنێک بێت
پاڵتۆیەکم نییە چەرمەکەی بیرچوونەوە بێت
تاکو چۆلەکەی تەزیوی بیرەوەریی و
لەشی سەرمابردەی چاوەڕوانی
تێدا گەرم بکەمەوە
هەر چۆنێک بێت
فانۆسێکم نییە، فانۆسێکی رووخۆش
تا بەر پێی گومانی پێ رووناک بکەمەوە و
لە ژێر پرتە پرتی چاویدا
چنگ لە عەرشی شەوی غەریبی گیر بکەم و
بیخەمە ژێر پێی سپێدەی نیشتمانەوە
هەر چۆنێک بێت
گۆچانێکم نییە، نا گۆچانم نییە
بیکەمە عەساکەی موسا و
"نیل"ی تەمومژی ژیانی پێ شەق بکەم
یان بۆ ئەوەی بەسەر پردی خەیاڵ
تا ئەوبەری دڵنیایی پێی بپەڕمەوە
هەر چۆنێک بێت
هیچ چاویلکەیەکم نییە، نا چاویلکەم نییە
تاکو رۆمانی هەوری پێ بخوێنمەوە و
لە لاپەڕە تەڕەکانیدا بارانێک بناسمەوە
کە بەر لە هەزاران ساڵ بەسەر
باڵای باڵندەی سەفەردا باریوە
هیچ چاویلکەیەکم نییە، نا چاویلکەم نییە
تاکو قەسیدەیەکی زامداری پێ بخوێنمەوە و
لە دێڕەکانیدا گریانێک بدۆزمەوە
منداڵی بلاوێنێتەوە و ماچی گۆنای ئێستا بکا
هەر چۆنێک بێت
کەنارێکی پڕ لە گۆرانیم نییە
تا کەشتییەکانی غووربەت قورگیان پڕ بکەن

لە میلەدی گەڕانەوە بەرەو نیشتمان
یان ببەتە لاوکی ئەو موسافیرانەی
نیشتمانیان کردە جانتای سەفەرەوە
و بە دوای بەهەشتی مەنفادا ڕۆشتن
بەڵام پێیان خزایە دۆزەخی تەنهاییەوە
کە ئێستا سروودی دەربەدەریی
بە گوێی ئەو باڵندانەدا دەچرپێنن
سەفەریان ڕووەو گەرمەسێری وەتەنە
هەر چۆنێک بێت
پێنووسەکم نییە وەک باران تەڕ
سەربردەی پیاوێک بنووسێتەوە
لە مێژە لافاوی ئەوین بردوویەتی و
خۆی بە لکی شیعرەوە گرتۆتەوە
هەر چۆنێک بێت
پێنووسەکم نییە سەوز وەک بەهار
مێژووی زەردهەڵگەڕانی هەقیقەت و
وشکبوونی گەڵای خەیاڵ بنووسێتەوە
یان لەسەر دەفتەری مانگەشەو
وێنەی ئەو پرسیارە گوناهانە بکێشێ
ماسییەک لە کاتی سەرهەڵگرتندا
لە کەناراوەکانی دەکات
هەر چۆنێک بێت
پێنووسەکم نییە، سەوز وەک چاوم
لەسەر بەرگی ژیان پێی بنووسم
تۆ چەند دڵڕەق بوویت لەگەڵم
لەناو گریاندا نیشتەجێت کردم و
ڕێت لە فڕینی کوندەپەپووی ئازارکانم گرت
لە نەگەڕایت
تەزێک تامی مرەبای گەنجی بکەم
ئەوەتانە بەدیار خەمەوە پیر بووم
هەر چۆنێک بێت
ئەو دەمەی دەبوو ببمە باران
خودا کردمی بە بیابان
ئەو دەمەی دەبوو ببمە دەریا
لە حەوزی نەفرەتدا خنکام
ئەو دەمەی دەبوو بیر لە عەشق بکەمەوە
ئازار بیری لێ ئەکردمەوە

ئەو دەمەی دەبوو بە ئازادیی بفڕم
کاسەی سەرم لە ناکاو بوو بە زیندان
هەر چۆنێک بێت
تەمەنی خەمم لە نێو شیعردا دەزییەوە
فرمێسکەکانی خەمم لە چاوی یاردا بینی
کە ببوونە ئەقیانووسێک لە بیرەوەریی
تەرمی خەمم لە گۆڕستانی عەشق ناسییەوە
ئەوسا تێگەیشتم عەشق یوسفێکە
هەزاران ساڵە گورگی درۆ خواردوویەتی
هەر چۆنێک بێت
عەشق نەیکووشتم
و بە دیار خەمەوە پیر بووم

“نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس”
سێپتامبەری 2018

هەموو شتێک پەستم دەکا.. شەمامە بارەوانی

هەموو شتێک پەستم دەکا
هاژەی رووبار
و
شەپۆلی دەریا

ڕەهێڵەی باران
و
بێدەنگی با

هەموو شتێک پەستم دەکا

وەرزی پایز و

دیمەنی بەهار

گۆمی مەنگ و
تاڤگەی سازگار

چون بۆ لادێ و
مانەوە لەشار

هەمووشتێک پەستم دەکا

قوڵپی گریان
و
بزەو پێکەنین

باخ و سەوزایی
و
گەڵا هەڵوەرین

هەموو شتێک پەستم دەکات

چرپەی هەناسەو
لێدانی دڵ

ژاکانی هەڵاڵەو
و
شکۆفەی گوڵ

گمەی کۆتر
و
نەغمەی بولبول

هەموو شتێک پەستم دەکا

دووکەڵ و ئاگر
پشکۆ و خەڵوز

جریوەی ئەستێرە
و
زریان و باهۆز
هەموو شتێک پەستم دەکا

دیلی و ئازادی
بێداری و خەو

جەنگ و ئاشتی
ڕۆژ و شەو
هەموو شتێک پەستم دەکا

تەنها ئامێزی تۆ
نەبێت
کە دڵخۆش و مەستم دەکا

شەستە.. فازیل شەورۆ

منداڵەکەم لە باوەش دەکەم و
جێپێی هەنگاوەکانم
بە کۆڵی خۆم دادەدەم
نامەوێ شەستەکان،
نیشتمانی ڕەشوڕووتان،
داگیرکەم و
خاکەکەیان بەرتەنگ بکەم.

زەنبیلێک گوڵەباخی سپی و
گوڵەباخی پەمەیی و
گوڵەباخی زیووینی
لەسەر شەستە دانابوو
مانگی گوڵفرۆش
کاتێ بینی
ژنە ڕەشپۆشەکی لیفکەفرۆش
بەدوای بستێ زەوییەکدا چاودەگێڕێ
مانگ باڵی گرت
بە زەنبیلە گوڵەوە
چووە تەقەڵی ئاسمان،
وای کە بەخشندیە
مانگی گوڵفرۆش.

دارتووەکەی
کەنار جادە
خۆی بۆ لای شۆستەکە لارکردوو□ تەوە
بەڵکو پیرەمێردە
قاچبڕاوەکەی
کارتی مۆبایل دەفرۆشێ
کاوە کاوە
بێتە لای و پاڵێکی پێبدا و
نەختێ بیحەسێنێتەوە.

لەو سەری شەقامەکەوە
ڕەش□ بایە بەهێزەکە
وەکو پەیکەر
لە جێی خۆی ڕاوەستا
کاتی بینی
شانبەکۆڵێکی □□ق□□
بە بارێکی دوو بەقەد
کۆڵبەرانی نێو بەفری سەر سنووری
بە هانکە هانک
شۆستە دەبڕێ و
جۆگەڵەی ئارەقەی شین
بەدوای خۆیدا ڕادەکێشێ.

بە چاوی خۆم بینیم
پەرەسێلکەیەک
هات و
لچکی دەسماڵە نووشتاوەکەی سەر زەووی
بۆ ئەو مامۆستا خانەنشینە
ڕێکخستەوە
کە چین چین
تەزبیحی قەزووانی
لەسەر ڕاختبوو.

وەک عاشقی ئەو دەرگایە بێ
لەسبەینەی سارحانەوە
لەسەر چینچنکان
بەرانبەری دادەنیشێ و
پاکەتێک بنێشتی ئەبوو سەهەم

بە دەستەوە دەگرێ
ئەو ژنە
تا ئێوارە
هەردوو چاوی
هەر لەسەر پێڵاوی پیادەکانە
هەرگیز چاوێک هەڵنا بڕێ
تەنانەت
بۆ ئاسمانیش
تەنانەت
بۆ خوداش
چونکێ
دڵی بەوە خۆشە
ئەو ل□ بەر دەرگای ماڵی خودا
دانیشتووە.

کچە ڕەشتاڵ□ یەکی
چاوڕەشی
بڕۆ ڕەشی
ژیکەڵە
منداڵیکی ساوای لە سەر کۆشە و
لە چەقی شۆستەکەدا دانیشتووە
سەری
وەک بەندۆلی سەعات
دێت و دەچێ
نە خەند□ یەک
نە نیزا یەک
نە قس□ یەک
تەنها چاوی
وەکو بەندۆلی سەعات
لە گەڵ هەنگاوی
خەڵکەکەدا
دێت و دەچێ.

منالێکی شەش حەوت ساڵان
پیرێژنێکی
سواڵکەری
بە شوستەکەدا دەگەڕاند

دەستگێڕێکی پاکەتفرۆش
لەبەر خۆیەوە
دەیگوت:
داپیرە.. بڕۆ بەردەگای باڕەکان
بڕۆ بەردەرگای مۆڵەکان
بڕۆ بەردەرگای زۆڵەکان
ئاخر شۆستە بۆخۆی
سواڵکەرە… سواڵکەر.

گوڵێکی سووری لە نێو نایلۆنێکی شەفاف
وەرپێچاوە و
سەری خۆی داخستووە و
ل□ بن دینگەیەک
وەک دینگەکە ڕاوستاوە
لاوە، بۆخۆی گوڵە
چاوی گوڵە
ڕەنگی گوڵە
پەنجەی گوڵە
کە لەسەر سەکۆی شەربەتفرؤشەکەوە
شاعیرانە چاوێکم لێکرد
شەربەتفرۆش گوتی:
ناهەقی مەگرە
دەرچووی کۆلێژی نەوتە
ئەو کیژەی حەوت ساڵ خۆشیویست
ئێستاکە
وا لە هەندەرانە
ئەو بەو گوڵە سوورەوە هەموو ڕۆژێ
لێروکانە
چاوەڕوانە.

گەنجێک
لەسەر ئەو شۆستەدا
بە قەد باڵای بەرزی خۆی
چاوێلکەی جوان جوانی تازەباوی
نمایشکردووە
ئاوێنەیەکی
بۆ چاوێلکەکڕان

ه□واسیوە
کە کڕیارێک
لە ئاوێنەکدا
سەیری ڕوخساری خۆی دەکا
ئەو خێرا دەچێ
ڕووی ئاوێنەکە لە زەووی دەکا
دەڵێ
بێزارم لە ڕوخساری گەنجی خۆم
نامەوەێ
شێوەی شێواو و
تەمەنی سووتاو خۆم
ببینم.

شار□قانی نیشتیمانەکەم
تکایە شۆستەکان
پانتر بکەن
ڕێکتر بکەن
زۆرتر بکەن
وا کاروانی گەنجانی ئایندە
قەتار قەتار
وەکو پۆلە کۆتر
وەکو کڵۆ بەفر
بەرە ئێرە
ئوغردەکەن.

شار□قانی وەڵاتەکەم
تکایە… تکایە…
شەقامەکانیش
بکەن بەشۆستە
ئاخر ئیمڕۆ
منداڵانی گەرەکی خانووە قوڕەکان
نانیان
لە گەرووی شۆستەیە.
ا١٠/٢/٢٠٢٢

ئەمن
منداڵەکەم ل□ باوەش دەکەم و
جێپێی هەنگاوەکانم

بە کۆڵی خۆم دادەدەم
نامەوێ شۆستەکان،
نیشتمانی ڕەشوڕووتان،
داگیرکەم و
خاکەکەیان بەرتەنگ بکەم.